
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

24. évfolyam 5. szám

2015. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

Garamvölgyi László: A Magyarországi Könyvtárak Adatbázisa 3

Műhelykérdések

Kelemenné Farkas Zsuzsa: A biblioterápia alkalmazásának módjai, lehetőségei
Pesterzsébeten 9

Konferenciák

Nincsevics Klára: Befogadás és elfogadás 14

Jávorka Brigitta – Nemes László: Könyvtári capriccio.
BOBCATSSS 2015 – Brno 19

Extra Hungariam

Hajnal Ward Judit – Geary, Danny – Bejarano, William: Gyógyító olvasás.
Kis ingyen könyvtár nem csak szenvedélybetegeknek 28

História

Knapp Éva: Miként kaptak jelzetet az ELTE Egyetemi Könyvtár corvinái? 36

Könyv

Pogány György: Fekete Csaba emlékkönyv 40

Mezey László Miklós: Egy szélmalomharcos válogatott írásai 43

Kégli Ferenc: A mohácsi busójárás bibliográfiája 46

Vasbányai Ferenc: Nem csak a számok bővületében 50

From the contents

László Garamvölgyi: Database of Hungarian Libraries (3)

Klára Nincsevics: Reception and acception. Conference in the Pest County Library, Szentendre (14)

Brigitta Jávorka – László Nemes: BOBCATSSS 2015 conference in Brno (19)

Cikkeink szerzői

Bejarano, William, a New Jersey-i Rutgers Egyetem Alkohol tudományi Könyvtárának munkatársa; *Garamvölgyi László*, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) munkatársa; *Geary, Danny* és *Hajnal Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem Alkohol tudományi Könyvtárának munkatársa, illetve vezetője; *Jávorka Brigitta*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Knapp Éva*, az ELTE Egyetemi Könyvtár Főigazgatói Kabinetjének tudományos referense; *Kégli Ferenc*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Kelemenné Farkas Zsuzsa*, a pesterszébeti Csili Művelődési Központ Könyvtárának vezetője; *Nincsevics Klára*, a szentendrei Pest Megyei Könyvtár igazgatója; *Nemes László*, az ELTE könyvtártudományi doktori programjának hallgatója; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár ny. igazgatója; *Vasbányai Ferenc*, az OSZK munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Garamvölgyi László

A Magyarországi Könyvtárak Adatbázisa

Idén tavasszal találkozhattak először a címben szereplő elnevezéssel a szakma képviselői, de mára már sok könyvtárosnak gyakorlati tapasztalata is van a Könyvtári Intézet új szolgáltatásával kapcsolatban. Cikkemben áttekintem az adatbázissal kapcsolatos alapvető kérdéseket, mint hogy miért jött létre az adatbázis, vagy hogyan frissülnek benne napról napra az adatok. E sorok írásakor már három hónap telt el az adatbázis „élesítése” óta, így már szót ejthetünk az eddigi tapasztalatokról és visszajelzésekről is.

Mi a célja?

Először talán a legalapvetőbb kérdést érdemes tisztázni. Az adatbázis azért jött létre, hogy legyen egy minél teljesebb nyilvántartás a magyarországi könyvtárakról, amely szabadon hozzáférhető bárki számára. Nemcsak alapadatokat rögzít, hanem a könyvtárak több mint 30 jellemző adatára kérdez rá, amelyek között megtalálhatóak például a fő- és mellékgyűjtőkörök, saját kiadványok, az ingyenes és térítéses szolgáltatások, előfizetett adatbázisok stb. Megkötés nélkül, bármely könyvtár kérheti a felvételét az adatbázisba, magánkönyvtártól kezdve az iskolai könyvtárakon át a különböző intézményi szakkönyvtárakig.

Milyen adatokkal indult el az adatbázis?

Valójában nem teljesen új szolgáltatásról van szó, hanem a Könyvtári Intézet korábbi két adatbázisának összevonásáról és megújításáról. A **Minerva Gyűjtőköri Adatbázis**t egyesítettük a **Nyilvános Könyvtárak Adatbázisával**, így jött létre a **Magyarországi Könyvtárak Adatbázisa**. Az előd adatbázisoknak köszönhetően sok könyvtárról rendelkezünk már adatokkal, amelyek alapjául szolgáltak az újnak. Sajnos, a Minerva az utóbbi években elvesztette neki szánt szerepét. Ebben az adatbázisban az adatok frissítése kizárólag az egyes könyvtárak saját feladata volt, amit egyre ritkábban tettek meg, így ebből a forrásból csak utoljára több évvel ezelőtt ellenőrzött adatot sikerült átvenni a könyvtárak túlnyomó többsége esetében. Több mint 900 könyvtárról azonban teljesen

friss nyilvántartással rendelkezünk, hiszen a Könyvtári Intézet törvényileg szabályozott feladata a hivatalos **Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén** szereplő könyvtárak adatainak kezelése. Azonban az adatbázis szempontjából fontos megjegyezni, hogy a jegyzék vezetése jóval kevesebb adatkört érint, mint amennyit az új adatbázisunk nyilvántart, tehát e könyvtárak esetében sem teljes körűen frissek az adatbázisban szereplő adatok. De itt az adatok forrása még nem merült ki, hiszen rendelkezésünkre álltak a könyvtárak 2013. évi könyvtári statisztikai adatai, amelyek szintén lehetőséget adtak arra, hogy frissítsük több ezer könyvtár alapadatát a tavalyi év elején érvényes adatokkal. Ezeknek a forrásoknak köszönhetően elmondható, hogy a könyvtárak alapadatait tekintve viszonylag friss, másfél éves adatokkal indult el a nagyságrendileg 3000 könyvtárat nyilvántartó adatbázis, és csak a speciálisabb adatköröket tekintve futhatunk bele öt-hét éves adatokba.

Hogyan frissül az adatbázis?

Hasonlóan a korábbi Minervához, az adatok frissen tartása itt is elsődlegesen a könyvtárak saját feladata, de annak érdekében, hogy ne jusson ugyanarra a sorsra az adatbázis mint az egyik elődje, virtuálisan jobban fogjuk majd a könyvtárak „kezet”, és szükség esetén felhívjuk a figyelmet az adatok frissítésének időszerszerűségére. Emellett az éves könyvtári statisztikában megadott adatokkal automatikusan frissítjük a könyvtárak adatlapját, tehát bizonyos adatkörök esetén a frissesség akkor is biztosított a statisztikát beküldő könyvtárak esetén, ha az adott könyvtár nem fektet külön energiát az adatainak frissítésébe. Az adatbázis elsődleges fejlesztőjeként remélem, hogy ez egyre kevésbé lesz jellemző, és ahogy egyre több könyvtár frissíti az adatait, úgy fog az adatbázis presztízse nőni, és idővel egyre több könyvtárvezető tartja majd fontosnak, hogy naprakész adatokat tartunk nyilván a könyvtáráról.

Miért fontos, hogy legyen egy naprakész nyilvántartás az ország könyvtáiról?

Az egy-egy könyvtárról tárolt nagymennyiségű információk köszönhetően a könyvtáros munka számos területén jól jöhet egy ilyen adatbázis. A gyűjtőkori adatok, az előfizetett adatbázisokról nyilvántartott információk bármikor hasznosak lehetnek referenz-munkánk során, vagy például a könyvtári szoftverek nyilvántartása informatikai fejlesztések előkészítésére, tapasztalatcsere kezdeményezésére lehet segítségünkre. A sort pedig lehetne folytatni, hiszen mindössze két adatot emeltem ki a nyilvántartott bő harmincből.

Az egyén munka segítésén túl is fontos megemlíteni, hogy országos könyvtárszakmai szempontból is nagy jelentősége van egy Könyvtári Intézetnél vezetett naprakész adatbázisnak, hiszen számos alkalommal bocsátunk az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) Közgyűjteményi Főosztálya Könyvtári és Levéltári Osztálya számára statisztikai adatokat, amelyek szerepet játszanak, illetve játszhatnak minisztériumi döntések meghozatalában. Aktuális példa erre, hogy jelenleg a könyvtáros életpálya-modell munkálataihoz gyűjtünk adatokat az EMMI felkérésére, és ebben ez a megújult adatbázis is jelentős szerepet kapott.

Adatszolgáltatás

Amennyiben olyan adatokra van szükségünk, amelyekre az alap könyvtári adatlap nem kérdez rá, az adatbázis adminisztrációs felületén lehetőségünk van kérdőíveket közzétenni a könyvtárak számára. Ezt történt a jelenleg futó adatgyűjtés során is, ahol a kérdőív bevezetője alapján felmérést készítettünk „a szakmai munkakörökben dolgozó könyvtárosok létszámáról, a várható nyugdíjazásokról és a státuszok betölthetőségéről annak érdekében, hogy valamennyi szakmai végzettség szintjén prognosztizálható legyen a következő évtizedben a munkaerőpiaci kereslet, ill. hogy adatokat szolgáltatassunk a könyvtáros életpálya-modell munkálataiboz”. A felmérésben az adatbázisban szereplő könyvtárak könyvtártípus alapján meghatározott köre vesz részt. Az ilyen online adatszolgáltatáson keresztül beérkező adatok ugyanúgy az adatbázis szerves részét képezik, mint az alapesetben nyilvántartott adatok. Így lehetőség van akár a könyvtár adatlapján közvetlenül elérhetővé tenni a felmérésből származó adatokat, amelyek így nemcsak a Könyvtári Intézet számára, hanem bárkinek hasznos lehet, és évek múltán is egy helyen lesznek visszakereshetők. (A jelenleg futó „korfa kérdőív” esetén nem fogjuk az adatokat elérhetővé tenni nyilvánosan, mert érzékeny adatokra kérdez rá.)

Hogyan lehet keresni az adatbázisban?

A Könyvtári Intézet honlapján keresztül érhető el az adatbázis keresőfelülete a *Gyakran keresett* menüpontban. Két módon kínálunk keresési lehetőséget: szabadon beírt kifejezéssel a tárolt adatokra keresve, kiegészítve szűkítési lehetőségekkel és földrajzi helyzetet figyelembe vevő távolságalapú keresést.

🔍 Könyvtár keresése

▲ A kereső automatikusan csönkol. Konkrét szövegekhez használjon idézőjelet (pl.: "Móricz Zsigmond").

Összes megye ▼ Minden könyvtártípus ▼

Nyilvánosság foka: nyilvános korlátozottan nyilvános zárt

Csak a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékében szereplő könyvtárak között keressem?

Gyűjtőkör szerinti is szűkítheti a találatokat

▲ A gépelés kezdete után felkínált lehetőségek közül választhat. Több gyűjtőkört is meghatározhat.

Keresés indítása

📍 Könyvtárak a közelemben

Az Ön hozzávetőleges pozíciója

Maximum 5 km távolságra

Maximum 10 km távolságra

Maximum 25 km távolságra

Maximum 50 km távolságra

Keresési lehetőségek

Hasonlóan egy Google-ös kereséshez, amennyiben meghatározott szókapcsolatra keresünk, ne feledkezzünk meg az idézőjelek használatáról, mert különben minden begépet szóra külön fut le a keresés. A találati lista táblázatos formában jeleníti meg a keresésnek megfelelő könyvtárak alapadatait, majd a nevükre kattintva nyithatók meg azok nyilvános adatlapjai. A találati listánál lehetőség van a találatok térképes megjelenítésére is, ahonnan szintén lehetséges a továbblépés a nyilvános adatlapra, anélkül, hogy visszalépnénk a találati listára.

A könyvtárak nyilvános adatlapja

A könyvtárakról tárolt összes adat megjelenik azok nyilvános adatlapján. A jobb átláthatóság érdekében az adatok fele egy külön kattintásra lenyíló blokkban tekinthető meg. Az adatokon túl két térkép is található az adatlapokon, az egyik műholdképen mutatja meg a könyvtár környezetét, a második térkép pedig azt, hogy a kereső személy pozíciójához képest hol helyezkedik el az adott könyvtár, és egy kattintással akár azonnali útvonaltervezés is lehetséges. Kiegészítő adatok is megjelenítésre kerülnek. Ilyen például, hogy a könyvtár szerepel-e a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén, hogy fiókkönyvtárról van-e szó, és ha igen, akkor mely könyvtár a központi könyvtára. Fontos adat még a frissítés dátuma, hiszen az is látható, hogy a könyvtár mikor ellenőrizte utoljára az adatait.

A tárolt adatok frissítésének menete

A keresőfelületről elérhető nyilvános adatlapok frissítése az adatbázis adminisztrációs felületén történik, amely a <http://konyvtarakadatbazisa.oszk.hu> címen található, és természetesen hitelesítéshez kötött. Minden adatbázisban szereplő könyvtár automatikusan kap hozzáférést ehhez a felülethez, így nincs külön regisztráció, csak egy egyszerű hozzáférés-aktiválási folyamat. A könyvtárak számára az elmúlt hónapokban kiküldtük azokat az e-maileket, amelyek tartalmazták az úgynevezett „aktiváló linket”, és így hozzáférhetővé vált a számukra az adatszerkesztési felület. A könnyű kezelhetőséget letisztult és átlátható megjelenés segíti, a könyvtárosok többsége zökkenőmentesen tudta frissíteni

The screenshot shows a web interface for editing library data. At the top, there are navigation tabs numbered 1 to 9, with tab 3 selected. Below the tabs is the title 'Adatmódosítás' and the sub-title 'Elérhetőségek'. The form contains the following fields and information:

- Levelezési cím:** 1111 Budapest, Könyvtár u. 11.
- Telefonszám(ok):** +36 1 | 1234567 | /111 (központi telefonszám) and +36 1 | 1234567 | /222 (olvasószolgálat).
- Hivatalos név:** Teszt Könyvtár
- Megye:** főváros
- Hivatalos cím:** 1111 Budapest, Könyvtár u. 11.
- Levelezési cím:** 1111 Budapest, Könyvtár u. 11.
- Telefonszám:**
 - +36 1 1234567 mellék: 111 (központi telefonszám)
 - +36 1 1234567 mellék: 222 (olvasószolgálat)
- E-mail:**
 - konyvtar@tesztkonyvtar.hu (központi)
 - konyvtarkozi@tesztkonyvtar.hu (könyvtárközi kölcsönzés)

On the right side, there is a map showing the location of the library. A warning message states: 'Ez a könyvtár nem szerepel a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén, az adatok hitelességét a Könyvtári Intézet nem ellenőrzi!'

Adatszerkesztés az adminisztrációs felületen és azok megjelenése a nyilvános adatlapon

könyvtára adatait. Ahol szükségesnek éreztük, sűgőszövegeket helyeztünk el, amelyek számát tovább növeltük abban az esetben, ha visszatérő kérdés merült fel egy-egy adatelemmel kapcsolatban. Ezzel sikerült elérnünk, hogy ma már nem érkeznek kitöltéssel kapcsolatos kérdések, és a rövid magyarázatokkal már minden könyvtáros kolléga számára egyértelmű, mire vagyunk kíváncsiak a különböző mezőknél.

Ahogy a képernyőképen is látható, a könyvtárosok által megadott adatok nem esnek át külön ellenőrzésen, a módosított adatok azonnal elérhetővé válnak. Azonban a könyvtárak egy része nem szerkesztheti közvetlenül minden adatát.

Nyilvános Könyvtárak Jegyzéke

Ha a könyvtár szerepel a hivatalos *Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén*, akkor az alapító okiratba foglalt alapadatait nem szerkesztheti közvetlenül. Ennek oka, hogy az adatbázistól alapelvárás volt az EMMI részéről, hogy a hivatalos jegyzék is kereshetővé váljon benne. Ezért (is) található a keresőfelület nyitóoldalán egy szűkítési opció, amely a kereséseket kizárólag a jegyzéken szereplő könyvtárakra korlátozza. A korlátozással ellátott adatmezőket kizárólag a Könyvtári Intézet szerkesztheti e könyvtárak esetén, miután a könyvtár beküldte a módosult alapító okirat fenntartó által hitelesített másolatát, majd a módosítások megjelentek a *Hivatalos Értesítőben* közreadott frissített *Nyilvános Könyvtárak Jegyzékében* is. A hivatalos jegyzék közreadása a minisztérium részéről nem rendszeres időközönként történik, ezért az adatbázis felületét kibővítettük egy olyan lehetőséggel, hogy a beérkezett alapító okiratokban foglalt módosításokat megjegyzés formájában azonnal megjelenítjük a könyvtárak adatlapján. Így a könyvtárak meggyőződhetnek arról, hogy a változtatások rögzítésre kerültek, és a következő hivatalos jegyzékben már az új adatok fognak szerepelni. Mivel az adatbázisnak mindig az érvényben lévő hivatalos jegyzéket kell tükröznie, a módosított adatok egészen addig megjegyzésként láthatók, ameddig a *Hivatalos Értesítőben* nem jelenik meg a frissített jegyzék. A szerkesztési korlátozás csak néhány adatmezőt érint, minden más adat ugyanolyan szabadon szerkeszthető, mint a jegyzéken nem szereplő könyvtárak esetén.

Nehézségek

Számomra meglepő módon a legnagyobb nehézségeket eddig nem is technikai jellegű problémák vagy esetleges hibákat rejtő forráskódok okozták, hanem a hozzáférések eljuttatása a könyvtárakhoz. Jelenleg a könyvtárak bő egyharmada aktiválta a hozzáférést, amelyeket a 2014 elején beküldött éves statisztikában rögzített e-mail címekre küldtük ki. Bár látszólag frissnek tűnnek, számos könyvtártól érkezik megkeresés, hogy nem kaptak még hozzáférést az adatbázishoz. Ilyenkor általában kiderül, hogy azóta változott az e-mail cím vagy sajnálatos módon a levélszemetek közé került a kiküldött e-mail. Az aktiválatlan hozzáférések elsősorban községi könyvtárakhoz köthetők ezért hamarosan – a megyei könyvtárakkal együttműködést kezdeményezve – megpróbáljuk segíteni őket abban, hogy adataikat kezelni tudják majd az adatbázisban. Mindemellett rövidesen elkészül az idén év elején aktuálissá vált éves statisztika összesítése, így frissebb e-mail címek állnak majd rendelkezésünkre, és megismételjük a hozzáférések kiküldését az érintett könyvtáraknak.

Statisztikai adatok

Nem egyszer hivatkoztam már az éves könyvtári statisztikák adataira, amelyeket eddig is a Könyvtári Intézet tett közzé a honlapján Excel táblázat formájában. Az új adatbázisban ezek az adatok is részletesen megtekinthetők, a könyvtárak adatlapjáról érhetőek el, egyelőre 2011-ig visszamenően. Újszerű szolgáltatás a statisztikai adatok tekintetében, hogy a rendelkezésre álló éveket összekapcsolva grafikonok generálhatók az adatlapon, amelyek hasznosak lehetnek például könyvtárvezetők számára az egyes évek összehasonlításához és az adott könyvtárra jellemző tendenciák feltérképezéséhez.

A könyvtári rendszer virtuális lenyomata

Jelenleg még nem tart itt az adatbázis, de mindenképp az a cél, hogy alkalmas legyen a magyar könyvtári rendszer egészét leképezni. A fiókkönyvtárak kezelése már megvalósított a rendszerben, a következő lépcsőfok a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszerrel (KSZR) kapcsolatos adatok rögzítése, az ellátóközpontok és szolgáltatóhelyek közötti kapcsolat megteremtése lesz. Ezáltal kereshetővé válik majd, hogy mely szolgáltatóhely mely ellátóközponthoz tartozik (és fordítva), illetve adatszerkesztés terén a szolgáltatóhelyek segítséget kaphatnak majd az ellátóközpontjuktól, ezzel is elősegítve azt, hogy a kisebb települések könyvtárai is bekapcsolódjanak az adatbázis naprakészen tartásába, amely így nagy segítség lehet az ellátóközpontok – gondolok itt a megyei könyvtárakra – munkájában is. Ezen felül tervezzük, hogy munkájuk segítésére a megyei könyvtárak módszertani egységei külön hozzáféréssel nagyobb rálátást kapnak majd az adott megye könyvtárainak adataira (nem csak KSZR-re).

Jövőbeli tervek

Korlátozott kapacitással, de az adatbázis fejlesztése folyamatos, ebben nagy szerepet játszanak a kollégák konstruktív visszajelzései is arra vonatkozóan, milyen funkciókat látnának szívesen. Így a KSZR kezelés megvalósítását követően további újítások várhatók a közeli jövőben.

- A Könyvtári Intézet honlapjának megújításával egy időben részben megújul a keresőfelület: új dizájn és részletesebb találati lista várható, amely exportálható is lesz.
- A jelenleg 2011-ig elérhető statisztikai adatokat bővítjük: a tervek szerint egészen 1999-ig elérhető lesz a könyvtárak éves statisztikája, és amellet, hogy a különböző években beküldött adatokat megjeleníthetjük, keresni is lehet majd azokban.
- Az előd könyvtárak kapcsolásának lehetősége is megvalósul, így adatbázis szinten is nyomon követhetők lesznek például az intézményi összevonások.

Az adatok minőségében is folyamatos javulás várható, hiszen folytatjuk arra irányuló törekvéseinket, hogy minél több könyvtárat sikerüljön bevonni az aktív könyvtárak körébe, illetve hogy bővítsük a nyilvántartott könyvtárak számát. Minél több könyvtáros kolléga érzi majd fontosnak, hogy az adatbázisban naprakész adatokkal legyen jelen a könyvtára, annál értékesebb és jobban használható lesz a könyvtáros szakma számára a Magyarországi Könyvtárak Adatbázisa.

A biblioterápia alkalmazásának módjai, lehetőségei Pesterzsébeten

A biblioterápiával – mint olvasást népszerűsítő módszerrel – 2012-ben kerültem kapcsolatba, amikor az Országos Idegennyelvű Könyvtárban részt vettem a Sóron Ildikó által vezetett csoportfoglalkozáson. Az első alkalom meghatározó volt számomra. Ezt követően elvégeztem a Kaposvári Egyetem *Fejlesztő biblioterápia* elnevezésű szakirányú továbbképzését. A gyakorlatban a beszélgetéseket 2014 őszén kezdtem el a pesterzsébeti CSILI Művelődési Központ Könyvtárában, először egyetlen csoporttal. 2015-től általános iskolai tanulóknak is tartottam foglalkozásokat négy alkalommal, valamint a Pesterzsébeti Nyugdijas Klubba is havi rendszerességgel ellátogattam. Ebben az írásban a közel egy év tapasztalatait gyűjtöttem össze.

A biblioterápia

Sokan sokféleképpen határozták meg a biblioterápiát, mint módszert, ezek közül csak néhányat említenék. A legegyszerűbb meghatározása: könyvek általi gyógyítást jelent, más megközelítésben „*a biblioterápiát, úgy tekintetjük, mint olvasás általi orvoslást*”. Megint más vélemény, hogy „*a biblioterápia során a tanácsadó vagy a könyvtáros kijelölt olvasmányok által nyújt segítséget a személyes problémák megoldásában*”.

Az olvasás olyan funkcióval is bír, amely az értelmi és az érzelmi állapotot egyensúlyban tartja. Éppen ezért spontán módon épp olyan eszközökkel dolgozik, mint maga a biblioterápia. Hatásmechanizmusa abban áll, hogy az olvasottak alapján megfigyeljük, megoldjuk, átértelmezzük és saját életünkre kivetítve alkalmazzuk a történetekben felvázolt modelleket. Ezáltal gondolkodásunk árnyaltabb, kiegyensúlyozottabb lesz. A foglalkozásokon az olvasottak kapcsán előkerülnek a saját élmények, amelyek megvitatása nyomán a résztvevő olyan önmagáról szóló tapasztalathoz jut, ami továbbsegíti életútján, esetleg átsegítheti krízishelyzetén. A biblioterápia alkalmazása azóta lehetséges (a gyógyászati intézményekben is), amióta az orvostudományban a beteget gyógyítják és nem csak a betegséget. Az orvosok a beteg életkedvét, optimizmusát, gyógyulásba vetett hitét próbálják meg visszaadni. Az olvasás erre az egyik legmegfelelőbb eszköz.

Mivel gyerekcsoportokkal is dolgoztam (ugyanazzal a módszerrel), néhány gondolat meseről. A mese azért gyógyító hatású, mert az olvasó a történetet önmagára vonatkoztathatja, általa megtalálhatja a lehetséges válaszokat belső problémáira. A mesék irreálisak, ennek azért van fontos szerepük, mert rávilágítanak, hogy nem a külvilágról akarnak

ismereteket közölni, hanem a bennünk zajló belső folyamatokról. A gyermek gyakran érzi bonyolultnak az őt körülvevő világot. A mesék bemutatják a felmerülő problémákat (amiket nem lehet elkerülni), majd ezekre egyfajta megoldási lehetőséget is kínálnak. Mindezt szimbolikus formában teszik, amit a gyerekek nagyon jól megértenek. Például az életben nem tesznek konkrét említést élet és halál nagy kérdéseiről, a mesében viszont mindez gyakran szerepel. A gyermek még nem igazán tud különbséget tenni a jó és a rossz átmenetei között. Számára egy mesealak vagy jó, vagy rossz. A történetek kapcsán megtanulhatja, hogy van átmenet is, hiszen minden emberben van jó és rossz tulajdonság is. Nagyon fontos, hogy a gyermek mi alapján választ, kivel tud azonosulni. Sokszor a számára rokonszenves figurát részesíti előnyben, még ha az nem is annyira jó tulajdonságokkal rendelkezik. Sok mesében nem ez a választás játszik fontos szerepet, hanem például az, hogy a leggyengébb is tud érvényesülni, csalafintasággal, okossággal. A gyermekek számára ugyanis az is alapvető kérdés, hogy ki hogyan tud boldogulni az életben. A mese nem csupán irodalmi műfaj, hanem egyben műalkotás is, ezzel tudja elérni hatását. Külön-külön is mondanivalója van minden ember számára, de minden életkorban másként hat. Nagyon fontos szerepe van a mesének abban, hogy a gyermeki képzelőerőt fejlessze, ezáltal elvezetve őt egy fantáziavilágba, ahol minden megtörténhet és meg is történik. Azok a gyermekek, akiknek nem volt módjuk élvezni a mesék varázslatos világát, sokkal nehezebben birkóznak meg a való élet problémáival, gondjaival.

A csoportok és az alkalmazott művek bemutatása

Helyszín: CSILI Művelődési Központ Könyvtár.

Létszám: 6-15 fő.

Korosztály: 14-65 életév.

Alkalmazott irodalmi művek:

József Attila: *Óh szűz! Nyugodj!* (vers); Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél* 4. fejezet, amelyben régi barátjával a „becsületlen városba” tesz kirándulást; Márai Sándor: *December*; Csáth Géza: *A béka*; Weöres Sándor: *Ki minnek gondol...* (vers); Karinthy Frigyes: *A cirkusz*; Mészöly Miklós: *Az árnyék*; Örkény István: *Gondolatok a pincében*; Mándy Iván: *Nyaralás*.

Az irodalmi művek választásakor ebben az évben csak magyar szerzők műveit használtam. Figyelembe vettem a csoport összetételét, hiszen itt minden korosztály képviseltette magát.

Helyszín: CSILI Művelődési Központ Könyvtár.

Létszám: 15-20 fő Vörösmarty Mihály Általános Iskola.

Korosztály: 9-10 életév.

Alkalmazott művek:

Kőleves (magyar népmese); *A számár és az oroszlán* (magyar népmese); Móra Ferenc: *Pillangókirály*; Lázár Ervin: *Csodapatika*.

Ebben a csoportban inkább mesékkel foglalkoztunk – az életkori sajátosságokból adódóan.

Helyszín: Öregek Klubja, Pesterzsébet

Létszám: 10-20 fő

Korosztály: 60-85 életév

Alkalmazott művek:

Szabó István: *Sirató-dal*; Szabó Magda: *Ezüstgolyó*; Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél* 4. fejezet; Örkény István: *Meddig él egy fa*.

A művek kiválasztásánál természetesen ebben az esetben is figyelembe vettem az életkori sajátosságokat.

A módszer

Mint ahogyan nem létezik két egyforma irodalmi mű, úgy két egyforma beszélgetés sem, és éppen így két egyforma módszer sem. Ebben az esetben (természetesen) az általam használt módszert írom le.

Az eredményes biblioterápiás foglalkozáshoz elengedhetetlen a jól megválasztott olvasmány. Csak olyan művet szabad választani, amelyet jól ismerünk, régóta ismerjük és bizonyos irodalmi értékkel rendelkezik, valamint témájában és tartalmában illeszkedik a csoport életkorához, összetételéhez. Ezen túlmenően igyekeztem arra is figyelni, hogy olyan alkotást ismertessek a csoporttal, ami elgondolkodtat, és ennek következtében előreláthatólag sokféle véleményt fog generálni. Mind a szerzőről, mind az irodalmi műről megpróbáltam a lehető legteljesebb körben tájékozódni, előre felkészülni az esetleg adódó kérdésekre.

A foglalkozásokat ráhangolódással kezdtük az adott korosztály és csoport összetételéhez igazodva. Utána (a versek kivételével) felolvastam az adott irodalmi művet. Esetenként a zenei feldolgozást is meghallgattuk. Ezt követően a műben felmerülő problémák, helyzetek elemzése mentén beszélgettünk, illetve a csoport tagjai beszélgettek egymással. A vélemények különbözősége sok esetben nagyon érdekes párbeszédet, vitákat eredményezett. Levezetésképpen általában játszottunk, vagy az idők esetében egy záró körben mindenki elmondhatta véleményét a feltett kérdéssel kapcsolatban. A beszélgetések időtartama kb. 60 perc volt.

Egy foglalkozás menete

Forgatókönyv: Mészöly Miklós *Árnyék* című novellájának alkalmazásához.

Helyszín: CSILI Művelődési Központ Könyvtár.

Korosztály: 15- 60 évesek.

Résztvevők száma: 12 fő.

Az alkalmazott irodalmi mű: Mészöly Miklós: *Az árnyék* Megjelent: Mészöly Miklós:

Alakulások. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1975. 386-391. p.

Bemutakozás.

Ráhangelődés: Mi kell ahhoz, hogy boldog legyél? (körkérdés)

Felolvasom a novellát.

Beszélgetés a novella kapcsán a következő kérdések szerint:

- Kinek tetszett a történet?
- Kinek nem, miért?
- Milyen a táj?
- Hol lehet a helyszín?
- A férfi és a nő boldogok?
- Szerelmesek?

- A szerelem hasonlít a történethez, ilyen sejtelmes, megfoghatatlan?
- Az új megjelenése milyen érzéseket kelt?
- Miért nem hitt a férfi a nőnek?
- Hogyan keletkezett az árnyék a szigeten, hiszen se fa, se felhő nem volt?
- Odamennél megfürödni? Egyedül is?
- Mi lehetett a bűn, amit a férfi elkövetett?
- Van-e feloldozás az elkövetett bűnökre?
- Mi az, amit saját magunknak sem tudunk megbocsátani?
- Hová tűnt a tó?
- Miért lett a férfi öngyilkos?

Mészöly Miklós novellája sejtelmességével, misztikumával, elgondolkodtató helyzeteivel ragadta meg a résztvevőket. A műben felvázolt eseményekhez való viszonyulás, a felmerülő kérdésekre adott válaszok sokat elárulnak az emberről mind saját maga, mind a többi beszélgetőtárs számára. Ennek következtében ezen az estén rendkívül érdekes viták és nézetkülönbségek alakultak ki. A csoporttagok többségének tetszett a novella, bár néhányan hiányolták a befejezésre adott magyarázatot, hiszen ezzel nem szolgált az író.

A novellát Dalí *Az emlékezet állandósága* című művéhez hasonlítják.

Akinek van kedve, keresse meg ezt az alkotást, és gondolkozzon el azon, hogy mennyiben hasonlít a megismert novellához.

Levezetés.

Apró tárgyak közül választ mindenki valamit, amilyen most a hangulata, majd megindokolja miért az választotta.

A csoportok összehasonlítása, tapasztalatok

Minden csoportban kedvezően fogadták a történetek feldolgozásának ezt a formáját. Különösen a gyerekeknél megfigyelhető, mennyire nyitottak a beszélgetésre, és hogy erre (általában) milyen kevés alkalom adódik az iskolában, családban. Ebben az életkori csoportban nagyon jól nyomon követhető a családi minta; amit otthon látnak a gyerekek, úgy viszonyulnak a történethez, vagyis olyan az álláspontjuk, mint feltehetően a szülőknek. Érdekes viszont megfigyelni milyen keveset tudnak társaikról, az őket körülvevő világról általában. Mindenképpen hasznosnak tartom, hogy legalább ezeken a foglalkozásokon elmondhatják (mert megkérdezem) a véleményüket. A csoportra a nyitottság, az őszinteség, a vidámság volt jellemző. Ugyanakkor a tolerancia hiánya is megfigyelhető, valamint, hogy a csoportszellem mennyire meghatározó. Sok gyerek saját véleménye helyett a domináns osztálytárs (vagy barát/nő) nézeteit hangoztatta. Az ő esetükben a játékok is nagy sikert arattak.

Az idősebb korosztálynál már rögzült viselkedésminták vannak, nehezen változtatják meg véleményüket, és nehezen is hallgatják meg egymást. Általában el sem fogadják azt, amit csoporttársuk mond. Ennek ellenére rendkívül hálásak, ha meghallgatjuk véleményüket, hiszen ők már nehezen kommunikálnak, mert sok esetben magányosan élnek. Ebben a csoportban azért nagyon érdekes a foglalkozás, mert szinte minden helyzetet megélték már, szinte mindenről van tapasztalatuk. Mind az iskolás korosztálynál, mind az időseknél elég nehéz a szabályok betartatása.

A felnőtt csoportnál a részvétel meglehetősen esetleges. Sok szervezést igénylő feladat a csoport létszámának biztosítása. Vannak, akik minden alkalommal részt vesznek a foglalkozáson, de mindig jönnek új látogatók is. (Itt jegyzem meg, hogy a „biblioterápia” szó nagyon sok félreértésre ad okot. Sokan gondolnak a *Bibliára*, mások viszont a terápia szó hallatán bizonytalanodnak el.) Ilyen értelmezési eltérésekből (is) adódóan egyik alkalommal öten vagyunk, másik alkalommal tizenöten. Mind a korosztály, mind az összetétel tekintetében rendkívül sokszínű a csoport. Például a legfiatalabb 12 éves volt a legidősebb résztvevő pedig 65 éves. Ebben az esetben viszont a vélemények különbözősége nagyon érdekes vitákat eredményez, ami elgondolkodtató annak, aki hajlandó saját álláspontját némiképpen felülvizsgálni, esetleg változtatni rajta, vagy legalább elfogadni, hogy adott esetben sokan sokféleképpen gondolkodhatnak.

Az eddigi tapasztalatok alapján mindhárom csoport szereti ezeket a foglalkozásokat, szívesen vesznek részt rajta. Számomra úgy tűnik fel, mintha kevés olyan lehetőség lenne a csoporttagok számára, amikor nyíltan és őszintén beszélgethetnek egymással. Természetesen ezek az alkalmak azoknak felüdítőek, akik erre hajlandóak, és az ilyenfajta megnyilatkozásoktól nem riadnak vissza; el merik és el is mondják őszintén a véleményüket. Aki nem szeret, vagy nem tud szembenézni saját vagy mások problémáival, gondolataival, vagy egyszerűen csak nem szívesen beszél ezekről, ő nem fogja itt jól érezni magát, és valószínű, hogy többé nem is fog eljönni. Mindezzel csupán arra szerettem volna rávilágítani, hogy nagyon sokfélék vagyunk: van, akinek ez a módszer tetszik és élvezi ezeket a beszélgetéseket, van, aki másképpen, más módszerrel tud feltöltődni, regenerálódni. Az a másik is lehet ugyanilyen jó és üdvözítő módszer.

Hasznosnak tartom a biblioterápiát az olvasás népszerűsítésére is, hiszen a résztvevők a beszélgetés után majdnem minden esetben újra elolvassák a tárgyalt művet.

Célom, hogy Pesterzsébeten minél szélesebb körben végezzem ezt a tevékenységet, remélhetőleg minden résztvevő örömeire és még inkább – reményeim szerint – épülésére.

Összefoglalás

A biblioterápia – mint módszer – alkalmas az önismeret fejlesztésére, az empátia készségének növelésére, valamint ismereteink bővítésére az irodalmi művek megismerése kapcsán, és az olvasásra való késztetésben is eredményes lehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boldizsár Ildikó: Meseterápia. Mesék a gyógyításban és a mindennapokban. Budapest, Magvető Kiadó, 2010. 13–98. p.
- Doll, Beth – Doll Caroll: A biblioterápia meghatározása. = Könyv és Nevelés, 2000. 3. sz. 5–26. p.
- Manguel, Alberto: Az olvasás története. Budapest, Park Könyvkiadó, 2001. 49–73. p.
- Olvasókönyv a biblioterápiáról. Összeáll. Bartos Éva. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1989. 21–80. p.

Kelemenné Farkas Zsuzsa

Befogadás és elfogadás

Konferencia Szentendrén

2015. április 15-én zajlott le az a konferencia Szentendrén, amelynek témáját *Befogadás és elfogadás* címmel jelöltük ki. A befogadás és elfogadás sokrétűen értelmezhető szavak, amelyek azonban mindenképpen kell, hogy jellemezzék a ma könyvtárát.

Az esemény időpontjának kiválasztása nem volt véletlen, sőt rögtön két indok is szolgált hozzá. Egyrészt szeretettük volna, hogy a Könyvtárosok világnapjáról (április 14.) mind szélesebb körben essék szó, vagyis szeretttük volna ráirányítani szakmánkra, szakmánk fontosságára a figyelmet. Másrészt Szentendre életében – és Pest megye életében is – meghatározó jelentőségű, hogy 1975 áprilisában, - éppen negyven éve – adták át azt az épületet, amelyben a Pest Megyei Könyvtár elhelyezésre került, és amely azóta az otthona. Akkoriban szerettek volna, ha Szentendre Pest megye kulturális „fővárosává” válik, ennek a koncepciónak a jegyében került – más intézményekkel egyetemben – megyei intézményként a Duna parti városba a ma már 63 éves Pest Megyei Könyvtár. A könyvtár ezt megelőző 23 éves története nem volt éppen zökkenőmentes. Többszöri költözködés, méltatlan állapotok jellemezték azt a korszakot.

Azt gondoltuk, a negyvenéves szentendrei jelenlét súlya, évfordulója van olyan horderejű, és hozzá a Könyvtárosok világnapja lehet olyan fajsúlyú esemény, hogy érdemes legyen felvenni a kapcsolatot néhány testvérváros könyvtárával, meghívni őket e konferenciára. Az ötlet elnyerte Szentendre város vezetőinek tetszését, és segítségükkel elképzelésünket meg is valósítottuk. Így kerültünk kapcsolatba a finnországi Uusikaupunki, a németországi Wertheim és két erdélyi település, Kézdivásárhely és Zilah könyvtáraival.

Az a gondolat vezérelt bennünket, hogy legyen ez több mint egyszerű testvérvárosi látogatás, sőt a továbbiakban is maradjon kapcsolat közöttünk. Minden közkönyvtár kissé más, mondhatnám úgy is, minden könyvtár hasonlít egymásra, de mégis a maga módján az, ami. Ez a különbség függ a könyvtárhasználók másságától, a helyi finanszírozás nagyságától, az ott dolgozó könyvtárosok személyiségétől és sok más tényezőtől. A találkozások mindig izgalmasak – akár hazai berkeken belül is –, de különösen érdekesek akkor, ha külföldi példákat is szemügyre vehetünk. Könyvtárosok számára nem kell ecsetelnem, hogy miért kiemelkedően fontos, hogy finn vendégként Pirkko Kähärä, német vendégként Michaela Stock, és a tömbmagyarságú Kézdivásárhelyről érkező Vántsa Judit, illetve a szórvány Zilahból Szöllősi Ingrid jelen lehetett. Azt kértük tőlük, hogy azt a rövid kutatást, amelyet a Pest Megyei Könyvtár is elvégzett, végezzék el ők is a saját

könyvtárakban. Úgy véltük, ez az összehasonlítás érdekes és hasznos információkat eredményezhet. A vizsgálat során két évet kellett összehasonlítani (2005, 2014); a kérdések a felnőtt férfiakra, nőkre, illetve az összes könyvtárhasználóra vonatkoztak, az olvasási és kölcsönzési szokásaikra. Történt-e valamilyen irányú elmozdulás az évek során? Hogyan alakult az olvasók könyvtári létszáma? Mit olvasnak többet, szépirodalmat vagy szakirodalmat? A szakirodalom fő témakörei közül mely kerül leginkább használatba? A szépirodalom tekintetében kik a legnépszerűbb írók, sőt, még a nemzetiségi hovatartozásukra is kíváncsiak voltunk. Nagyon izgalmas, érdekesítő, vagy éppen feltűnően egységes, általánosan elfogadott eredmények születtek.

A friss kapcsolat megőrzése miatt, a jelenlévő külföldi könyvtárak számára átadtunk egy emléklapot, amely egyúttal szándéknyilatkozat is volt arról, hogy testvérvárosi partnerkönyvtárakként a jövőben is számítunk az együttműködésükre. Hogy mivel is járhatna mindez? Például a mostanihoz hasonló olvasói „nyomkövetésre”, egy kis nemzetközi kitekintésre is. Szeretnénk olyan megmozdulásokat is kezdeményezni (esetleg a partnerkönyvtárak ötleteihez csatlakozni), amelyek mindegyik könyvtárban, talán még azonos időben is megtörténhetnek – és természetesen nem kizárva a személyes találkozásokat sem. E javaslatok nagy része ma, az internet világában, viszonylag könnyen megvalósítható.

A konferencia során szerettünk volna kiemelten szólni a megyei könyvtár új, pontosabban „új köntösben” megjelenő, meghatározó feladatáról, a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszerről (KSZR). Ez az állami támogatási forma az 5000 fő alatti települések számára érhető el, a megyei könyvtárakon keresztül, célja pedig a kulturális alapellátás biztosítása, a befogadás és az elfogadás, a települések közötti szakadék szűkítése. A KSZR tehát több mint könyvtár... Szerettük volna megmutatni a megye könyvtárosaival, a városokban és a kistéleplésen dolgozó kollégáknak, milyen egyszerű lehetőség rejlik ebben a rendszerben, és milyen lépéseket tett, illetve eredményeket ért el ebben az ügyben a Pest Megyei Könyvtár. Előadásában Vígh Annamária, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Közgyűjteményi Főosztályának vezetője kiemelte, hogy a KSZR, a kistéleplések támogatásának e formája egyedülálló Európában, és kiemelkedő eredményeket tud felmutatni. A skandináv országok példáin, az angol, lengyel példák hallatán is bátran mondhatjuk, európai szintű rendszert építünk országosan.

A könyvtárak a hagyományos feladatkörükön túl, hosszú ideje már információs és közösségi tereként is működnek. Ez utóbbi funkciót erősíti a KSZR programja is. És hogy milyen jelentősége van az emberek életében a közösségeknek (ezért fontos, hogy a könyvtár is megjelenjen közösségi térként), arról Horváth Judit pszichológus szöveg lebilincselően. Hangsúlyozta, milyen nagy problémát okoz a család átalakulása, a nagycsaládok mind kisebb száma, aminek következménye, hogy generációk sora bizonytalanabb érzelmi közegben nő fel. A fiatalok gyakran hiányos primer szocializációja következtében sok céltalan, motiválatlan, szorongó személyiség alakul ki, bizonytalan értéktudattal, nem megfelelő jövőképpel. Ezek a fiatalok tartózkodnak a felelősségvállalástól, és hiányzik belőlük az elkötelezettség. A szingli életforma preferálása részben ennek a nagy belső bizonytalanságnak a leképeződése. De a többi korosztály tagjai közül is sokan magukra maradnak, sorozatos egzisztencia-válságot élnek át, anyagi- személyes biztonságuk elvesz, az idősök láthatatlanná, sőt teherré válnak, tömegesen magányosodnak el. Így égető szükség van újfajta közösségek létrehozására.

Vajon a vallás, a nemzetiségi hovatartozás mit jelent az olvasáshoz való viszonyunkban? Kulturális, vallási és nemzetiségi identitás – az olvasás tükrében, az identitásnak a nemzeti hovatartozás-tudattal és a vallásossággal kapcsolatos rétegeinek vizsgálatáról hallhattunk a következőkben. Megfigyelhető – mondta Gereben Ferenc művelődésszociológus –, hogy a vallásos emberek a társadalmi átlagnál jobban kerülnek a tömegkultúra kommerciális termékeit, de ízlésviláguk meglehetősen konzervatív. A modern irodalom nem kommerciális műveit inkább a nem vallásos emberek iskolázottabb rétege olvassa. A legújabb kutatások azt mutatják, hogy az egyházakhoz erősen kötődők aránya egyharmadról egynegyedre csökkent ugyan, de a valláshoz kötődők intellektualizálódtak. Az olvasáskultúrának az identitással és a vallásossággal értékalapon és pozitív értelemben nagyon erős összefüggése van. A töredezetten, negatív, közömbös identitások a nem olvasói magatartás velejárói.

„Most már, idők múltával azt is tudom, hogy arról szólt a mese, hogy a világban mindenkire rá van bízva valami. Valami nagyon fontos, amivel el kell jutni az Üveghegy elé, s aki az Üveghegy elé akar jutni, annak ismernie kell testvérét, anyját, nagypapját, tudnia kell, hogy az Üveghegy vára mindenki előtt nyitva áll, csak szeretet és tiszta szív kell hozzá.” A fenti Lázár Ervin-i idézettel zárta a konferencia délelőtti programját Gereben Ferenc művelődésszociológus, akinek a neve nemcsak egyetemi előadóként, könyvek szerzőjeként ismert a könyvtárosok generációi számára, hanem neve az olvasótáborok meghatározó alakjaként sem feledhető. Mint ahogy így van ez másik előadónk, az ebéd utáni programrészt első előadója, Nagy Attila esetében is. Szavait mindenkor örömmel hallgatják a – nem csak – szakmabeliek. Most, mint a 12 tagú brüsszeli szakértői bizottság tagja arról számolt be: merre tart Európa, milyen tapasztalatokat szerzett a bizottság munkájában, és melyek az azt lezáró jelentésben foglaltak legfontosabb tanulságai¹.

A brüsszeli bizottságban kiemelten fontos volt az olvasás, a diskurzus a körül zajlott, hogy a kulturális politikában hogyan kellene alakulnia az olvasásnak. Ennek indokoltságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a PISA-vizsgálatok regressziós görbéje jól kimutatja, hogy egy adott ország GDP-je, gazdasági teljesítménye és az adott országban tapasztalt szövegértési színvonal hogyan függ össze. Erős lineáris összefüggést mutat, vagyis minél jobban értik a leírt szöveget a fiatalok, annál jobb az adott ország GDP-je. És ez fordítva is igaz.

Az is kimutatható, hogy az átlagon felüliek teljesítménye mögött elsőrendűen a családi segítség áll. Könyvtárra, iskolára megkérdőjelezhetetlenül szükség van, de a döntő elem a családi háttér. Ne feledjük, a magzat a méhen belül is már tanul – hangsúlyozta Nagy Attila. A magzat az ötödik-hatodik hónaptól „tanul” és emlékezik. Tehát a szülő, az édesanya az első és legfontosabb pedagógus. A rigmusok, a mondókázás, az éneklés-dúdolgatás, a verselés, beszélgetés, mesélés szerepe meghatározó jelentőségű a magzat, majd a gyermek életében. Korai intervencióra van szükség, majd a család, az egészségügy, az óvoda, a könyvtár, az iskola folyamatos együttműködésére. Az olvasás osztantárgyi feladat: minden tantárgynak fontos hivatása a könyvek, a könyvtár használatása, az olvastatás Talán meglepő, de a mozgásosság jobban fejleszthető, ha a gyerekek műalkotásokkal találko-

¹ Lásd: Műveltséget mindenkinek! (Az Európai Unió szövegértéssel foglalkozó szakértői csoportjának összefoglaló jelentése). = Könyvtári Figyelő, 2013. 1. sz. 124-132. p.; Nagy Attila: Megjegyzések a műhelyből. (Az EU szövegértéssel foglalkozó szakértői csoportjának munkája a magyar tag szemével). = Könyvtári Figyelő, 2013. 1. sz. 133-139. p.

nak, kutatással is foglalkoznak, sőt kreatív írásra, fogalmazásra készítetik őket – idézett egy nem rég lezajlott konferencián hallottakból Nagy Attila.

A Pest Megyei Könyvtár a konferenciára készülvén öt helyszínen (Uusikaupunki, Wertheim, Kézdivásárhely, Zilah és Szentendre) végeztette el azt az olvasási szokásokkal kapcsolatos vizsgálatot, amelynek eredményéről szintén ezen a konferencián számolhattak be az érintett könyvtárak, pontosabban az őket képviselő könyvtárosok. A szentendrei eredményekről Polgár Zsuzsanna adott számot. Számunkra talán az egyik legizgalmasabb eredményt a 20 leggyakrabban olvasott szerző nemzetiségére vonatkozó kérdésünkre adott válaszok adták. A felmérésünkéből az derült ki, hogy bizony, a hazai szerzők olvasottsága, pontosabban a könyvtárakon keresztül leggyakrabban kölcsönzött szépirodalom hazai szerzőinek aránya nálunk a legalacsonyabb. Míg Finnországban 75 százalék a finn szerző, Németországban 55 százalék a német szerző, Zilahban 20 százalékról 50-re nőtt a romániai (román és magyar szerzők), Kézdivásárhelyen pedig 45 százalékról 30-ra csökkent a hazai szerzők hányada, addig nálunk, Szentendrén 55 százalékról 20-ra esett vissza a magyarországi írók olvasottsága az utóbbi kilenc év alatt.

Összességében a finnországi Uusikaupunki lakosságának 30 százaléknyi olvasói arányával irigylésre méltó helyzetben van. És ugye emlékszünk még a Nagy Attila által elmondottakra? A szövegértés minőségének és a GDP-eredmény összefüggésére Finnország ékes példa!

A könyvtárhasználók számát tekintve minden vizsgált könyvtárban a nők vannak nagyobb számban jelen. Viszont egy korábbi szentendrei időmérleg-vizsgálatkor azt is láttuk, hogy a férfiak sokkal hosszabb időt töltenek a könyvtárban, mint a nők, vagyis ők már közösségi térként is használják a könyvtárunkat. Viszont azt is látnunk kell, hogy a könyvtárhasználó férfiak száma százalékban kifejezve a 2005-ös jelenléthez képest csökkent (még akkor is, ha – mint Kézdivásárhelyen 30%-kal, Zilahon 25%-kal nőtt az összes kölcsönző személyek száma). Mindenütt, így Kézdivásárhelyen 30,5 százalékról 25,4-re, Zilahon 44-ről 38,6-ra, Uusikaupunkiban 29,5-ről 26 százalékra és Szentendrén 30-ről 27,6 százalékra mérséklődött a könyvtárhasználó férfiak hányada.

És hogy mit olvasnak gyakrabban: szakirodalmat vagy szépirodalmat? Számunkra sem meglepő módon, mindenütt a szépirodalmat „fogyasztják” inkább; kivétel Zilah, ahol közel fele-fele ez az arány. Másutt enyhe mozgás van a szakirodalom-szépirodalom viszonyában, negatív és pozitív irányban egyaránt. Az tény, ahol nőtt a szakirodalom iránti érdeklődés, ott a férfifolvasók szakirodalmi érdeklődése növekedett (Zilah, Szentendre). Kézdivásárhelyen csökkent a szakirodalom olvasottsága 43,3 százalékról 33,1 százalékra; Uusikaupunkiban is mérséklődött a szakirodalom kölcsönzése, 45-ről 39 százalékra; Szentendrén viszont emelkedett a szakirodalomé 27-ről 28-ra; Zilahon is nőtt a szakirodalom kölcsönzése 50-ről 54,6-ra. A férfiak szakirodalmi érdeklődése nőtt Szentendrén is, 24 százalékról 31-re; Zilahon 41,3-ről 43,6 százalékra)

Németországban, Wertheimben a legnagyobb érdeklődésnek a földrajz, a történelem, az életrajz örvend; Finnországban, Uusikaupunkiban a 6-os (alkalmazott tudományok), illetve a 9-es (régészet, földrajz, életrajz, történelem) főosztályba tartozó (pontosabban ide behelyezhető) könyveket keresik legintenzívebben. Zilahban, ahol közel fele-fele arányban olvasnak a könyvtárba beiratkozottak szép-, illetve szakirodalmat, az elmúlt kilenc év alatt a 8-as főosztály (nyelv és irodalomtudomány) olvasottsága közel 7 százalékkal emelkedett, míg a társadalomtudomány iránti érdeklődés, amely korábban élen járt, a legtöbbször, 3 százalékkal esett vissza. Kézdivásárhelyen is a legnagyobb érdeklődés

a 8-as, a nyelv- és irodalomtudomány iránt mutatkozott, míg drasztikus visszaesés a 7-es (művészetek, sport, szórakozás) főosztály esetében történt. Szentendrén pedig a 6-os főosztály (alkalmazott tudományok) volt és ma is az a legvonzóbb, bár némileg csökkenő intenzitással. És lássuk – most már csak Szentendrén – a férfiakat, akik kevésbé vannak jelen a könyvtárban, de ha mégis, több időt töltenek itt el. Ők is több szépirodalmi alkotást olvasnak, de enyhe, vagy inkább minimális növekedés van a szakirodalmi érdeklődésükben. A részletesebb elemzésből kiderül, a legmagasabb, 3 százalékos emelkedés a 3-as főosztálynál (társadalomtudományok) van, a legnagyobb visszaesés részükről (közel 3%-os) az 5-ös (természettudomány) főosztálynál.

Megragadva az alkalmat, a konferencia végén két szentendrei kezdeményezésről is szóltunk. Bemutattuk azt a kisfilmet, amely az elmúlt évben az Ünnepi Könyvhét alkalmából indított *Olvasás fája* programunk képanyagát foglalta össze. Beszámoltunk a *Szülői értekezlet* Pest megyei programsorozatunkról, amelynek alcíme: *Valóban jobb tanuló lesz-e gyermekünk, okosabb, tehetségesebb, ha felolvasunk, mesélünk neki?*² Ez utóbbi kezdeményezésünk megyén, sőt országhatáron túlnyúló hatású, hiszen éppen a kézdivásárhelyi kolléganő az, aki minderről Erdélyben is szólt már.

Hisszük, hogy Szentendre életében a Pest Megyei Könyvtár negyven éve meghatározó jelentőségű volt. Ebből az időszakból válogattuk ki a – talán mindenki számára - legemlékezetesebb közösségi rendezvények, találkozók fotóit. *40 éve - 100 híres ember Szentendrén* című kiállításunkkal a könyvtár közösségépítő szerepére, a közösségi tér kulturális jelentőségére hívtuk fel a figyelmet.

Csatolt rendezvényként még ezen a napon került sor egy múltidéző találkozásra is: a megyei könyvtárból nyugdíjba vonultak és a ma ott dolgozó kollégák baráti találkozására. A már említett 60. évforduló kapcsán rögzítettünk már visszaemlékezéseket a könyvtár múltjával kapcsolatban, ez a mostani alkalom remek lehetőség volt ennek a munkának a folytatására is.

Nincsevics Klára

² Lásd: Péterfi Rita *Az olvasásról mindenkinek* című írását a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2015. 4. sz. 32-37. p.

„KÖNYVTÁR, AMI ÖSSZEKÖT”

Kövér László, a Magyar Országgyűlés elnöke idén is meghirdette a „**Könyvtár, ami összeköt**” –

Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése című programot, illetve pályázatot.

Az alábbi országokból jelentkezhetnek a részt venni szándékozó, 40. életévüket be nem töltött könyvtárosok: Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.

A pályázatok beküldésének határideje: 2015. augusztus 28.

A pályázati felhívás szövege megtalálható az Országgyűlési Könyvtár honlapján (www.ogyk.hu)

Könyvtári capriccio

BOBCATSSS 2015 – Brno

Bevezetés

Idén januárban is megrendezésre került a BOBCATSSS, a könyvtáros hallgatók nemzetközi konferenciája, amelyen oktatókat és könyvtárosokat is tárt karokkal várnak. A konferencia-sorozat 1993-ban kezdődött, neve pedig az alapító könyvtáros-képzőhelyek városainak nevének kezdőbetűjéből állt össze: Budapest, Oslo, Barcelona, Copenhagen, Amszterdam, Tampere, Stuttgart, Szombathely, Sheffield. A rendezvény ez alkalommal a brnói Masaryk Egyetem és a Tamperei Egyetem együttműködése nyomán jöhetett létre, és Brno, Csehország második legnagyobb városa adott neki otthont. A fogadóintézmény, a Masaryk Egyetem, az ország négy könyvtáros-képzőhelyének egyike, ahol mind BA, mind pedig MA szakon tanulhatnak a könyvtár- és információtudomány iránt érdeklődők. Itt azonban még nincs lehetőség könyvtártudományi PhD-fokozatot szerezni, Csehországban erre csak Prágában van mód. A Masaryk Egyetem hosszú távú tervei között szerepel ennek megvaltoztatása, ahogy ez a könyvtáros-képzőhelyek műhelybeszélgetésén is elhangzott. A BOBCATSSS ugyanis pár éve igyekszik megteremteni a lehetőséget arra, hogy a jövő könyvtárosainak kineveléséről létrejöjjön a nemzetközi párbeszéd, a közös fejlődés és fejlesztés érdekében.

A szervezők a konferenciára három kulcstémakört határoztak meg:

1. *diszájn* (desing), amelybe olyan témák tartoztak, mint például a kreatív gondolkodás, problémamegoldás, információ- és adatkezelés, biztonság, infografikák, különböző szolgáltatások, fizikai és virtuális terek;
2. *részvétel* (participation), amely magába foglalja az online kommunikációt és az online közösségeket, a karrier és az egész életen át tartó tanulás támogatását, valamint a felhasználókkal való mindennemű együttműködést;
3. *innováció* (innovation), amely az új technológiákkal foglalkozik, azon belül is a játékokkal, nyílt hozzáféréssel, online szolgáltatásokkal és azok stratégiájával stb.

A három témakörhöz három keynote speakert kértek fel, hogy tartsanak megnyitó, gondolatébresztő előadásokat.

Jay E. Gillette az Indianai Állami Egyetem (USA) és az Oulu Egyetem (Finnország) professzora nyitó előadásában a jelent új reneszánsz kornak nevezte. A XV. századi reneszánsz sok jellemzője ugyanis korunkra is igaz, nevezetesen: számos területen megújulás tapasztalható, ugyanakkor a régi rendszerek alapvető értékei kérdőjeleződnek meg. A jelenben is azt tapasztaljuk, hogy óriási az emberiség előrelépése, a világ mégis tele van társadalmi zűrzavarral. Az előadás konklúziója, hogy az az ember lesz sikeres, aki tud élni a tudásalapú társadalom adta előnyökkel, a homo sapiens (bölc ember) helyett a tudással rendelkező ember kerül előtérbe.¹

Roberta Tassi, aki jelenleg a Frogdesign nevű cégnél dolgozik, és korábban *Kommunikációs dizájn és szolgáltatás dizájn* címmel írta diplomamunkáját, arról beszélt, hogy az egyre összetettebb világ mind nagyobb kihívásokat állít azok elé a szakemberek elé, akik a különböző termékeket és szolgáltatásokat megtervezik, hatékony munkájukhoz pedig innovatív módszerekre és új készségekre van szükség. Kiemelte, hogy a *ServiceDesignTools.org* nevű weboldal az első olyan repozitórium, amely hatékony segítséget nyújt ezekkel a problémákkal kapcsolatban. Hozzátette: a rendszerszerű gondolkodás előnyeinek meg kell jelennie a társadalmi innovációs folyamatokban és a szervezeti változásokban.²

Sinikka Sipilä, az IFLA elnöke szerint egy erős társadalmat jól tájékozott polgárok alkotnak, ehhez pedig erős könyvtárakra van szükség, amelyek képesek megfelelni a felhasználók szükségleteinek. A könyvtáraknak a demokrácia alapját kell képezniük, és biztosítaniuk az információkhoz való demokratikus hozzáférést.³

Magyar kutatások

Az idei konferenciára is több magyar előadónak sikerült kijutnia, akik változatos és érdekes előadásokkal álltak helyt, Nemes László pedig még egy posztert is bemutatott a nemzetközi, szakmai közösségnek.

Csorba-Simon Eszter, a pécsi Csorba Győző Könyvtár munkatársa a női fogvatartottakkal végzett biblioterápiás foglalkozássorozatát és az ahhoz kapcsolódó tapasztalatokat mutatta be *Bibliotherapy with women prisoners* című előadásában. A Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben tartózkodó hölgyek számára a körülbelül két hónapos, hetente egyszeri, egyórás biblioterápia-sorozat jelentette az egyetlen fejlesztő foglalkozást a büntetésük ideje alatt. A terapeuta célja az volt, hogy fejlődést, fejlesztést és szinten tartást érjen el a foglalkozáson részt vevő női elítélteknél, valamint feltérképezze, milyen nehézségekkel kell szembenézniük, hogyan hat a börtön a nőiségük megélésére. Ezen kívül a célok között szerepelt még a kommunikációs készség, a problémamegoldó képesség, a kreatív gondolkodás, az önismeret és a női identitás fejlesztése, a türelem és az egymással szembeni tolerancia kiépítése, az olvasás népszerűsítése, az olvasási és szövegértési készségek fejlesztése.

A félig zárt csoportfoglalkozásain négy fő vett részt, akik közül három állandó tag volt. A társaság sok szempontból vegyes csoportnak volt tekinthető, hiszen a legfiatalabb résztvevő 16, míg a legidősebb 52 éves volt. Az általuk elkövetett bűncselekmények között szerepelt csoportos rablás, lopás, gazdasági csalás és gyilkosság. A foglalkozások során olyan művekkel foglalkoztak, mint Weöres Sándor *Ki nekem gondol, az vagyok annak...* című műve, illetve Tóth Krisztina *Nagy vonalakban a női szexualitásról* című novellája, amelyek közül különösen az utóbbi hatására nyíltak meg egymás előtt a résztvevő hölgyek.

Bár a foglalkozássorozat eredményesnek tekinthető, és a célul kitűzött területeken sikerült előrelépéseket tenni, komolyan visszavetette a munkát, hogy mivel Pécsen nincs női börtön, így az itt tartózkodó rabok előzetesben vártak az ítéletükre, annak megszületése után pedig átszállították őket egy olyan helyre, ahol már nem volt lehetőségük további biblioterápiás foglalkozásokon való részvételre, így pécsi foglalkozások hosszantartó hatása megkérdőjelezhető.⁴

Ugyancsak biblioterápiás témában tartotta meg *Bibliotherapy for Disadvantaged Youth. Participation, sharing and self-knowledge in non-virtual environment* című előadását Béres Judit, a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának oktatója. A biblioterápia középiskolai környezetben való alkalmazása segíthet a gyerekek pszichológiai jóllétének kialakulásában, az önismeret erősítésében, a szociális és érzelmi kompetenciák fejlesztésében. A nemzetközi gyakorlattal szemben Magyarországon sajnos, nagyon kevés publikáció született, amely kísérleti vagy esettanulmány formájában a biblioterápia alkalmazását mutatná be, a későbbieket segítené; ez a negatív jelenség azonban változóban van.

Az előadás központi témája az a biblioterápiás szakmai csoport, amely könyvtárosokból, pedagógusokból és pszichológusokból áll, és amely három típusú középiskolában (szakiskolában, szakközépiskolában és tehetséges gyerekek gimnáziumában) indított foglalkozásokat. A célkitűzés a szorongás és a szociális veszélyeztetettség csökkentése, a diákok érzelmi intelligenciájának és pozitív önképének fejlesztése, ezzel felhatalmazva őket a felelősségvállalásra az önszerető tevékenységben, így elősegítve a pozitív irányú változást a fiatalok életében, amelynek következményeként mind a magánéletben, mind pedig a szakmai karrierjükben jobban boldogulnak majd.

A résztvevők a visszajelzések alapján értékelték azt a nem virtuális, mélyen személyes, interaktív és támogató közeget, amely a foglalkozások során kialakult. A biblioterápia sokat segített nekik, hogy jobban megismerjék önmagukat (az erősségeiket, a gyengeségeiket, a hiányosságait) és másokat. A gyerekek rábredtek, mennyire fontos a jövőbeli sikereik eléréséhez a problémák megoldása, a kommunikáció és a különböző szociális képességek, mint az empátia és a tolerancia.⁵

Kósik Melinda, a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának hallgatója a siket diákok könyvtárismereti tudásával, valamint a kultúrájuk beható megismerésével foglalkozott. *Developing library literacy skills of deaf pupils in Hungary* című előadásában hét olyan speciális iskolát vett górcső alá, amelyek siketek oktatásával foglalkoznak, és megvizsgálta, hogyan fejlesztik a gyerekeket ezen a területen. A kutató a könyvtárak honlapjait vizsgálta, amelyekről aztán letöltötte az összes olyan tantervet, amelynek - akár csak érintőlegesen is, de - köze volt a könyvtárismerethez; ezen kívül kérdőíveket küldött ki, valamint telefonos interjúkat készített olyan tanárokkal és diákokkal, akik könyvtárakkal kapcsolatos oktatási programokért felelősek.

Az eredmények azt mutatják, hogy a könyvtárhasználat valamennyi siketeket oktató iskola tananyagába beépült. Ezzel szemben az is kiderült, hogy maguknak az óráknak még fejlesztésre van szükségük, hogy igazán hatékonyak legyenek. A siket diákok általában nagyon alacsony szinten állnak az információkeresés tudományában, és sok esetben emiatt és nem a fogyatékosságuk miatt maradnak le a korosztályuk többi tagjától. Így a valós kompetenciáiktól függetlenül sokkal korlátozottabbak a lehetőségeik a munkaerőpiacon.

Ezen pedig csak változtathat, ha új módszereket alakítunk ki az információs műveltségük fejlesztésére. Ugyanakkor a kutatás eredményei alapján úgy tűnik, a tanárok nincsenek tisztában az információkezeléssel kapcsolatos ismeretek és kompetenciák fontosságával, így az általánosan kialakított kép és hozzáállás megváltoztatása is nagyon fontos lenne.

A könyvtár sok más módszerrel is segítheti a siket diákok életét: például ha a könyvtárosok elsajátítják a jelbeszédet, a könyvtár képes lehet ennek a speciális célcsoportnak is közösségi helyként szolgálni.⁶

Szalacsi Alexandra, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán működő „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola PhD hallgatója *Paradigm Shift in 21st Century Higher Education* címmel tartotta meg előadását. Munkája során a tanulásitanítási metódus paradigmaváltását vizsgálta, amelyet az a tény okozott, hogy a felsőoktatás szereplőinek egyre jobban és gyakrabban kell infokommunikációs eszközöket használniuk. Bár valamennyien rendelkeznek bizonyos tudással ezen a területen, illetve bejárattott módszerekkel a hatékony tanítással és tanulással kapcsolatban, mégis nagyon fontos a rendszeres tovább- és önképzés.

A kutatás célja a paradigmaváltás okainak és a magyar felsőoktatásban megjelenő következményeinek feltárása volt. Számos új trend jelent meg a XXI. századi egyetemeken: a multimédiás kommunikáció dominánssá vált, új lehetőségek nyíltak a távoktatásban és az e-learningben.

Az eredmények három fő megállapításhoz vezettek:

1. Nincs szignifikáns különbség a magyar hallgatók és oktatók IKT ismeretei között.
2. A tanítás és tanulás szabadságával élve hatékonyabb, jobb teljesítményt nyújtó lehet a tanulás folyamata.
3. Nagyon markáns különbségek figyelhetők meg a tanítás és tanulás szabadságának jelenlegi és korábbi helyzete között.⁷

Németh Márton, a Monguz Kft. munkatársa *iSchool community and Scandinavian library schools* címmel tartott előadást. Munkája során először rövid áttekintést nyújtott az iSchool mozgalom fejlődéséről, majd pedig ennek a skandináv könyvtáros-képző iskolákra (Borås, Oslo, Koppenhága) gyakorolt hatását vizsgálta. Ezek az intézmények csak az elmúlt pár évben csatlakoztak az új hullámhoz, amely ma már jól csengő márkát takar, és amely főleg a könyvtár- és információtudomány oktatásában jelenik meg nagyon aktívan.

Az Egyesült Államokból tíz éve indult kezdeményezés 2015-re 59 intézményt számláló nemzetközi hálózattá nőtte ki magát, amelynek 75 százalékát könyvtáros-képzőhelyek alkotják. Azonban számos más diszciplína is képviselteti magát, így a különböző tudományterületek képviselői sokkal könnyebben kezdenek közös kutatásokba, mint korábban. Ez a mozgalom egyik legnagyobb előnye, és ennek megfelelően célul tűzte ki, hogy a sokkal aktívabb közös kutatásban és oktatásban ösztönözze a tudományterület tagjait. Az iSchool és a hagyományos intézmények közötti különbség főleg ezeken a területeken, a kutatási forrásokban és a kutatási kapacitásban mutatkozik meg. A célkitűzések között szerepel továbbá olyan szakemberek képzése, akik képesek helyállni a munkaerőpiac minden olyan szegmensében, ahol fontos feladat az információk kezelése, menedzselése és visszakeresése.

Bár az iSchool mozgalom nem „privát klubként” indult, sajnos, főleg az anyagi feltételekkel sok kis intézményt zártak ki a körből, amelyek kutatási büdzséje az elmúlt három évben nem érte el az évi egymillió dollárt.⁸

Tóth Máté és Jávorka Brigitta, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet munkatársai *Which cartoon character reminds you to the librarian?* címmel közös kutatásukat mutatták be, amely a könyvtárosok megítélésével foglalkozott. 2014 februárja és márciusa között 398 végzős diák töltötte ki azt a kérdőívet, amely a pályaválasztásukkal és a könyvtáros szakkal kapcsolatban kérdezte a véleményüket. A kérdőív utolsó kérdése a következő volt: „*Melyik rajzfilmfigurához hasonlítanád a könyvtárost? Válaszodat pár szóban indokold is!*”

A 17 és 20 év közötti fiatalok válaszait a kutatók több szempontból is megvizsgálták, és a választások indoklása alapján kategorizálták a kitöltők könyvtárosokkal szemben tanúsított attitűdjét. Így megtudhattuk, hogy a lányok 89 százaléka, míg a fiúknak a 75 százaléka ítéli meg pozitívan a könyvtárosokat. Érdekes azonban, hogy az érdeklődési körök szempontjából vizsgálva a humán beállítottságúak a legkritikusabbak a könyvtárosokkal szemben, 77 százalékuuk viszonyul pozitívan hozzájuk, míg a reáلتudományok iránt érdeklődők 86 százaléka; a mindkét területet érdeklődési körükbe sorolók 85 százaléka van pozitív véleménnyel a könyvtárosokról.

A többség, 59 százalék a belső tulajdonságok, 27 százalék a külső tulajdonságok és 13 százalék mindkettő figyelembevételével asszociál, ha egy könyvtárost egy rajzfilmfigurával kell összehasonlítani. A leggyakrabban említett tulajdonságok, amelyeket mind a könyvtároshoz, mind pedig a rajzfilmhőshöz társítanak, a következők: okosság, bölcsesség és nagy tudás, kedvesség és segítőkészség, sok könyv birtoklása és az olvasás szeretete, illetve a szemüveg viselése. A leggyakrabban említett negatív jelzők: az unalmasság és az élettelenység.

A felsorolt szereplők között mindössze három tényleges könyvtáros volt: Madam Cvikker a Harry Potter univerzumból, a *Franklin* című mesesorozat, illetve a *Szörny Egyetem* című mesefilm könyvtárosai. A leggyakrabban említett karakterek Dr. Bubó (43 alkalommal), Bagoly a Micimackóból (34), Okoska a Hupikék törpikékből (14), Micimackó (13), valamint Donald kacsa, Törpapa és Maja, a méhecske (9-9-9 alkalommal).

A kutatók úgy gondolják, hogy a könyvtárosok társadalomban betöltött pozitív szerepe növelésének érdekében a fiatal generációkat kell „megfogni”, többségüknek jó véleménye van a szakma képviselőiről. Ők azok, akik nemcsak potenciális könyvtárhasználók, hanem a későbbiekben lehetséges könyvtárosok is.⁹

Nemes László, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának könyvtártudományi doktori programjának hallgatója *Functions of university libraries in the third mission of universities* című előadásában az egyetemi könyvtárak szerepét foglalta össze a felsőoktatás ügynevezett harmadik missziójában, amely az oktatáson és kutatáson kívüli egyetemi, főiskolai feladatokat, valamint társadalmi, gazdasági és kulturális hatásokat takarja.

Ennek első lépéseként az egyetemek tudás-előállítási folyamatát tekintette át. Azon túl, hogy minden egyetem új tudást állít elő (ebben különbözik például a közoktatástól), fontos, hogy az ügynevezett Clark-féle háromszögben hol helyezkedik el, azaz mennyire erősen hat rá a piac, az állami bürokrácia, illetve a saját belső hatalmi tényezőinek

rendszere. E folyamatok – ahogy a felsőoktatási rendszerek az utóbbi 10-15 évben – jelentős változásokon mentek keresztül, illetve új kihívásokkal szembesültek, például az élethosszig tartó tanulás, a nemzetköziesedés, a magánszektornal történő együttműködés és az ehhez kapcsolódó tudásértékesítés az akadémiai szférán kívül. Ezek fényében az egyetemi könyvtárak szolgáltatásai is átalakulóban vannak. A korábbi klasszikus szolgáltatásokon túl megjelentek olyanok is, amelyek a harmadik misszióhoz köthetőek, például az egyetemi vezetés támogatása, a korábban felhalmozott tudás mobilizálása. Utóbbi nem csupán a digitalizálást foglalja magában, hanem a klasszikus egyetemi szereplőkön kívül esők számára is elérhetővé teszi az egyetemi tudást. Mindezen folyamatot a 2008-ban kezdődött gazdasági válság elősegítette azáltal, hogy annak lecsengése után, az abból kilábaló országokban a start-up cégek felfutása felgyorsult. Ők már nemcsak nyitottak az ilyen tudásra, hanem igénylik is azt, keresik a kapcsolatot az egyetemekkel.¹⁰

Nemes László poszterében a Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) által az elmúlt három évben kialakított új tudományszervezési modellt mutatta be az információ és az információ áramlásának szempontjából. A DOSZ 2012-től új lehetőségeket próbált teremteni arra, hogy a fiatal kutatók intézményi, illetve doktori iskolai kereteikből kilépve építsenek szakmai kapcsolatokat. A koncepció lényege az volt, hogy a magyarországi doktori képzésben résztvevőket hús, úgynevezett tudományos osztályba szervezik, amelyekbe a jelentkezés a kutatási terület alapján, önkéntesen történik. Jelenleg a kb. 7500 magyarországi doktoranduszból mintegy 500 tagja e szervezetnek. A tudományos osztályok minden évben több rendezvényt (konferenciát, workshopot, wordcafet) szerveznek, ezáltal a tagjaikat aktív interakciós környezetbe helyezik. Az osztályok ugyanakkor egymással is együttműködnek interdiszciplináris projekteknél. Így a jövő kutató nemzedékeinek ez a fajta együttműködés sokkal természetesebb lesz. Ennek első eredményei már most láthatóak, növekszik ugyanis a kutató csapatok száma az osztályok tagjai között. Az információk és a tudásáramlása előállításának sebessége is növekszik.¹¹

Külföldi előadások és szabadidős programok

A külföldi előadások között is több érdekes és figyelemfelkeltő volt, amelyek eredményei számunkra is relevánsak. Ilyen volt például Hana Marčetić horvát hallgató *Exploring the methods and practises of personal digital information archiving among the student population* című előadása. Ő a személyes információszereléssel kapcsolatban készített egy felmérést egyetemisták körében. Az eredményei is, ahogy korábbi felmérések, arra mutatnak, hogy a hallgatók nem fordítanak elég figyelmet erre a területre. A személyes információszerelés témaköre hazánkban is csak nagyon kis arányban van jelen a szakirodalomban, még kevés kutató foglalkozik vele, pedig égetően fontos kérdés.¹²

A Lettországi Egyetem fiatal kutató csapata (Normunds Gutkis, Andris Krūmiņš, Zane Meldere) poszterében a lett középiskolások információkeresési szokásait mutatta be. A vizsgálat kiindulópontja a lett diákok információ-túlterheltsége volt, azaz rengeteg információ között nem képesek hatékonyan megtalálni a leginkább releváns információkat. Ennek okai feltárása érdekében a kutatócsoport a jövőben két felmérést végez. Az egyik a középiskolások információkeresési, míg a másik a könyvtárhasználati szokásait méri fel. A vizsgálatot követő összegzés esetében a kutatócsoport fókuszában a felhasználóbarát, információs túlterheltséget csökkentő módszerek kidolgozása áll.¹³

A konferencián a megszokott módon több workshopot is tartottak, ezek közül kiemelkedően ötletes volt egy könyvtáros társasjáték. A lyoni ENSSIB (École nationale supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques) hallgatói és oktatói által készített, kooperatív játékban a résztvevőket két csoportra, azaz két könyvtárra osztották. Valamennyi játékos kapott egy „személyiséget” a felhasználó típusok közül (pl.: egyetemi hallgató, kisgyerekes anyuka, nyugdíjas stb.), akinek a preferenciái szerepeltek a karakterlapján, vagyis mindenki pontosan tudta, mire kell törekednie, milyen szintre kell fejlődnie a közös könyvtárnak ahhoz, hogy kielégítse az adott réteg szükségleteit. A táblán a könyvtár által nyújtott szolgáltatások fejlettségi szintjét lehetett követni (pl.: közösségi tér, informatikai felszereltség), a résztvevők pedig a kezükben tartott kártyák kijátszásával tudták ezeket az értéket növelni, illetve csökkenteni. Nagyon fontos kiemelni, hogy a játékban – ahogyan az életben is – minden döntésnek volt negatív és pozitív hatása is; ha a könyvtár a felhasználó akarata nyomán az informatikai felszereltségét javította, úgy más területeken rontott a helyzetén, hiszen újabb tereket kellett bevonnia, növekedett a zajsztint és hasonlók. A játékosoknak ugyanakkor a kijátszott kártyákat, vagyis a fejlesztésekkel kapcsolatos döntéseiket mindig meg kellett indokolniuk a saját karakterük szemszögéből, ami remek alkalom volt a résztvevők számára, hogy ténylegesen végiggondolják, szerintük mire van szüksége a felhasználónak. A játékosoknak akkor sikerült közösen győzniük, ha a könyvtár az előre meghatározott öt kör után képes volt kielégíteni valamennyi felhasználója igényeit, például elérte a hatos szintet az informatikai felszereltségben, amely az egyetemi hallgatók boldogságának alapfeltétele.¹⁴

A megszokott módon a rendezők idén is szerveztek különböző szabadidős programokat, amelyek a szórakozás elég változatos kínálatát nyújtották. A konferencia résztvevői meglátogathatták a brnoi csillagvizsgálót és a planetáriumot, a Dél-Morva Innovációs Központot, Dušan Jurkovič 1906-ban speciális stílusban épített villáját, a Morva Regionális Archívumot, a Roma kultúra múzeumát, a Starobrnó sörgyárat, és persze számos könyvtárat, köztük a Morva Könyvtárat (amely a második legnagyobb könyvtár Csehországban), a Jiří Mahen Könyvtárat (amely Brno legnagyobb könyvtára), valamint a Bölcsészettudományi Kar Könyvtárát, amely a könyvtárszakos hallgatókat és oktatókat is kiszolgálja.

A következő évben

Az idei konferencián igazi minőségi szervezéssel találkozhattunk, amely magasan felülmúlta az egy évvel korábbi rendezvényt. Reméljük, a következő BOBCATSSS-konferencia is hasonlóan jól sikerül, amelyről már tudjuk, hogy 2016. január 27-29-én, Franciaországban, Lyonban kerül majd megrendezésre, az ENSSIB (École nationale supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques - Az információ- és könyvtártudomány nemzeti iskolája - Lyon), Descartes Egyetem (Párizs) és Knoxville Egyetem (Tennessee - USA) közös projektjeként. Az lesz az első alkalom, hogy amerikai egyetem is részt vesz a konferencia szervezésében.

A jövő évi tanácskozás kulcsterületei a következők lesznek:

1. a könyvtárak szerepe a demokratikus kultúrákban;
2. szellemi szabadság és cenzúra;

3. könyvtárak, nyílt hozzáférés és szabadon elérhető adatok;
4. személyes adatok védelme.

A konferencia felhívását itt olvashatjuk:

<http://bobcatsss2016.com/program/call-for-papers/>

A 2015. évi konferencia kötete és néhány előadás prezentációja már elérhető online a következő linken: <http://www.bobcatsss2015.com/wp/proceedings/>

JEGYZETEK

1. Jay Edwin Gillette: Innovative Leadership for the Information Renaissance. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 105. p.
2. Roberta Tassi: System Thinking: Design tools to drive innovation processes. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 17. p.
3. Sinikka Sipilä: Strong Libraries, Strong Societies. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 215. p.
4. Csorba-Simon Eszter: Bibliotherapy with women prisoners. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015.178-183. p.
5. Béres Judit: Bibliotherapy for Disadvantaged Youth. Participation, sharing and self-knowledge in non-virtual environment. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 172-177. p.
6. Kósik Melinda: Developing library literacy skills of deaf pupils in Hungary. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 218-222. p.
7. Szalacsi Alexandra: Paradigm Shift in 21st Century Higher Education. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 280-284. p.
8. Németh Márton: iSchool community and Scandinavian library schools. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 266-272. p.
9. Jávorka Brigitta, Tóth Máté: Which cartoon character reminds you to the librarian?. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 208-212. p.
10. Nemes László: Functions of university libraries in the third mission of universities. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 198-201. p.
11. Nemes László: Community for Science: A new way of the knowledge transfer and innovation supporting among the Phd student in Hungary. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 295. p.

12. Hana Marčetić: Exploring the methods and practises of personal digital information archiving among the student population. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 138-145. p.
13. Normunds Gutkis, Andris Krūmiņš, Zane Meldere: The information seeking habits of high school students of Latvia. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 304. p.
14. Marie Latour, Delphine Merrien: A Library's Game: Create the Library You Want. In: Pavla Minaříková, Lukáš Strouhal (szerk.): Design, innovation, participation: BOBCATSSS 2015 Proceedings & Abstracts. Flow, o. s. : Brno, 2015. 330. p.

Jávorka Brigitta – Nemes László

KÖNYVTÁRI MINŐSÉGI DÍJ

2015. július 13-án jelent meg az Emberi Erőforrások Minisztériumának az idei KÖNYVTÁRI MINŐSÉGI DÍJ elnyerésére kiírt pályázata. Az EMMI második alkalommal hirdet pályázatot a rangos könyvtári díj elnyerésére.

A pályázat célja azon minősített könyvtárak díjazása, amelyek kiemelkedően magas minőségű innovatív szolgáltatásait a használók, a partnerek és a fenntartó sokoldalúan visszaigazolják. A Könyvtári Minőségi Díjra csak a Minősített Könyvtár címet elnyert hazai könyvtárak pályázhatnak, és azt a pályázati felhívásban foglalt feltételeket legeredményesebben teljesítő könyvtár nyerhet el.

A pályázatok benyújtásának határideje: 2015. szeptember 15.

A beérkezett pályázatokat a Könyvtári Minőségügyi Bizottság bírálja el a benyújtott dokumentáció és helyszíni szemle alapján.

A Könyvtári Minőségi Díjat elnyerő intézmény számára az emberi erőforrások minisztere díszoklevelet, emlékérmét és 2.000.000 forintot adományoz, amit 2016-ban, a Magyar Kultúra Napján ünnepélyes keretek között ad át.

A pályázat részletes feltételei megtekinthetők a *kormany.hu* oldalon.

Gyógyító olvasás

Kis ingyen könyvtár, nem csak szenvedélybetegeknek

A minap a kezembe került a Scott Fitzgerald *A nagy Gatsby*-jének magyar kiadása, megjelent 1971-ben, 36 500 példányban az *Olsó Könyvtár* sorozatban. Ára? Három forint. Kevesebb, mint egy kiló kenyéré, ha nem csal az emlékezetem. Nem teljesen ismeretes, hogy az alacsony ár hogyan befolyásolta a terjesztést, valamint hogy a könyv valóban eljutott-e az érdeklődőkhöz, de az árfekvés, ahogy hívták anno, bizonyára nem riasztotta el az olvasót. Az egyszerű, mondhatni, igénytelen kiállítású kötetecskének talán nagyobb esélye lehetett az agyonolvasásra, mint a később megjelent kiadásnak, amelynek címlapján a filmváltozatban Jay Gatsbyt megtestesítő Leonardo di Caprióval, 2841 forintért.

Hogy megváltozott a könyvek hozzáférhetősége és elérhetősége a közelmúltban! Az e-könyvek minden bizonnyal újraformálják a könyvpiacot és az olvasást, a könyvtári szolgáltatásokról nem is beszélve. Mi tagadás, jómagam is lelkes híve vagyok eme kényelmes megoldásnak, amint arról már korábban beszámoltam¹. Viszont nem minden helyzet alkalmas képernyőn megjelenített olvasására, és most nem a vakító napfényben a strandon napozó-unatkozó tömegekre gondolok. Nem is mindenki engedheti meg magának, hogy e-olvasót vásároljon. Az online könyv-cserebere és aukciós oldalakból ítélve viszont kijelenthetjük, olvasnak az emberek – sőt, nyomtatott könyveket olvasnak.

Hogyan segíthetünk mi, könyvtárosok abban, hogy eljuttassuk a könyveket azokhoz, akiknek a legjobban szükségük van rájuk? Sok jó ötletet láttunk világszerte, a könyvelhagyós móditól kezdve a könyvtárak ingyenes polcain át az utcán, repülőtéren, strandon elhelyezett könyvtároló alkalmatosságokig, ahol mindenki kedvére válogathat olvasójegy és beiratkozás nélkül.² Egy ilyen kezdeményezés a *Little Free Library*, vagyis „Kis ingyen könyvtár” az Egyesült Államokban.

Mi a csoda az a Little Free Library?

2009-ben Wisconsin államban egy Todd Bol nevezetű férfi – tanítónő édesanyja tiszteletére – egytantermes iskolára emlékeztető tárolót épített, felszerelte egy póznára,

¹ Hajnal Ward Judit: Piszkos Fred a retinakijelzön. Elektronikus könyvek az amerikai könyvtárakban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2012. 10. sz. 14-25. p.

² Legutóbb: Kühner Éva: Újszerű kezdeményezések az olvasás népszerűsítésére. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2015. 2. sz. 37-41. p.

megettöltötte könyvekkel, az oldalára ráírta, hogy „INGYEN KÖNYVEK”, majd az egészet kirakta házuk elé, csak úgy, őrizetlenül, a kerítés nélküli előkertbe. Az ötlet másoknak is megtetszett, és miután Bol több ilyen madárházhoz hasonló dobozt állított elő, a Wisconsin Egyetem professzorával, Rick Brokksszal úgy gondolták, hogy ez a módszer kiválóan alkalmas az olvasás megszerettetésére. Létrehoztak egy nonprofit szervezetet a könyvek terjesztésére, amely azon alapul, hogy összefogja és támogatja a könyvbarátok és olvasni kívánók magánakcióit szerte a világon.

A honlapjuk (<http://littlefreelibrary.org>) szerint a program egyik fő ihletője Andrew Carnegie volt, aki 2509 ingyen közkönyvtár építését tette lehetővé a XIX. és XX. század fordulóján Amerikában. A Carnegie-könyvtárak nagy többsége ma is üzemel Wisconsinban és más államokban is, a hozzánk legközelebbi éppen itt, New Brunswickban, Debrecen testvérvárosában, az egyetemtől pár kilométerre. A másik meghatározó egyén egy Lutie Stearns nevű könyvtárosnő volt, aki 1895 és 1914 között kis utazó könyvtáraival mintegy 1400 helyszínre juttatott el könyveket Wisconsin államban. Hatott még rájuk a kávézóban és egyéb nyilvános helyszíneken már jól működő könyv-cserebere, a különféle hálózatok, amelyek nyaralási és egyéb ajándékozási lehetőségeket osztanak meg, valamint a világszerte egyre-másra felbukkanó, alulról jövő kezdeményezések minden területen.

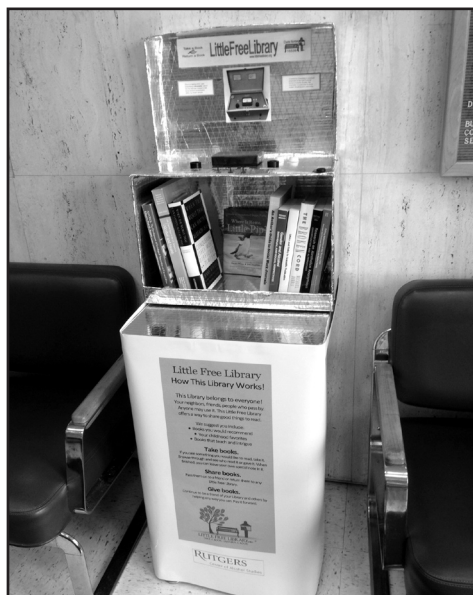
Induláskor programjuk célja az volt, hogy 2510 kis könyvtárat hozzanak működésbe, eggyel többet, mint Andrew Carnegie. Ezt 2012 augusztusára érték el, másfél évvel a tervezett időpont előtt. 2015 januárjában – szerény becslések szerint – huszonötzernél több könyvtár működik a világon, és számuk napról napra emelkedik. Egy-egy könyvtár 20-50 kötetet tartalmaz. Nem nehéz kiszámolni, hogy milyen sok könyvről van szó, amelyek esetleg egyébként nem jutnának el az olvasóhoz.

A honlap alapos áttekintést nyújt a programról és hasznos tanácsokkal szolgál a könyvtárak létrehozásáról és működtetéséről is. Tetszetős tárolók között válogathat a megrendelő, de nincs kifogásuk a saját dizájn ellen sem, amit a mi esetünk is bizonyít. A megjelenési formára vonatkozóan eltérőek az ízlések. A környezet, ahol a tároló elhelyezésre kerül, nagyban befolyásolja a formát. Élmény a *Little Free Libraries* galériája a Flickr-en (<https://www.flickr.com/photos/68010601@N03/>) és a honlapon (<http://littlefreelibrary.org/gallery-of-little-free-libraries>).

A mi kicsi könyvtárunk

A *Little Free Libraries* mozgalom eredeti célkitűzései között a következők szerepelnek a honlap szerint: a műveltség és az olvasás szeretetének terjesztése világszerte ingyen könyvcseré-állomások létrehozásával és közösségi érzés kialakítása a különböző generációk tapasztalatainak, kreativitásának és bölcsességének megosztása révén. A legtöbb kis ingyen könyvtárat vállalkozó szemléletű, de nem feltétlenül könyvtáros magánszemélyek vagy közkönyvtárak tartják fenn. Egyetemi könyvtárról nem nagyon tudunk, bár ingyen elvihető könyvek sok helyen találhatóak. A mi ötletünk igazából a sajátos gyűjtőkör, ami esetünkben a szenvedélybetegségekkel kapcsolatos szak- és szépirodalmi művek, ismeretterjesztő és tájékoztató könyvek és folyóiratok körét jelenti.

Különleges témánk a dizájnban is azonnal megmutatkozik. Intézetünk, a New Jersey állambeli Rutgers Egyetem Alkoholtudományi Központjának egykori kutatója, Leon Greenberg fejlesztette ki az alkoholszondák prototípusának számító alcometert. Ennek

formájára, mintájára terveztük a tárolót, amelyet házon belül, az előcsarnokban helyeztünk el. Egy másik érdekesség, hogy intézetünk annak idején, közvetett módon, ugyancsak egy Carnegie-pályázati pénz révén jött létre. A filantróp Andrew Carnegie, aki a közkönyvtárak létrehozására óriási összegeket fordított, más, társadalmilag jelentős célokra is szívesen áldozott. 1939-ben a Carnegie Alapítvány huszonezzer dollárja tette lehetővé az alkohollal kapcsolatos szakirodalom legelső összegyűjtését, rendszerezését és tárgyszavazását. Ez vezetett a későbbiekben az első amerikai alkoholtudományi szakfolyóirat megalapításához *Quarterly Studies on Alcohol* néven, William Haggard és a részben magyar származású E. M. Jellinek jóvoltából, amelyet jelenleg is rangos szakmai folyóiratként, *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* néven ad ki intézetünk. A gyűjteményből nőtt ki könyvtárunk is, amelynek alapját a ma szép piros egyendobozokban tárolt cikk-kollekció képezte. Ezeket a negyvenes évek kezdetétől fogva szaktudósok (nem könyvtárosok) kivonatolták és tárgyszavazták, vagy tizenöt nyelven. Figyelemre méltó még, hogy intézetünk, 1962-ig a Yale Egyetem részeként, nagyszámú Európából a háború elől Amerikába emigrált tudósok nyújtott munkalehetőséget Jellinek révén³.

A honlap rengeteg ötletet adott a tároló megépítésére és üzemeltetésére. Különösen hasznosnak találtuk a vandalizmus elkerülésére felsorolt tanácsokat a helyszín megválasztása szempontjából. A tervezők információi szerint a legtöbb tárolót a szabadban helyezték el, az elemek és egyének pusztító kénye-kedvének kitéve. Hogy mégsem történt eddig nagyobb katasztrófa, annak is megvan a maga oka. Sok érdekes történet olvasható

³ Lásd: Hajnal Ward Judit – William Bejarano: Az Üveghegyen túl. Egy konferencia a rendezők szemével. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2014. 7. sz. 18-30. p. (Az Elvin Morton Jellinekről szóló rész: 26-27. p.); Palotai Mária – Kovács Beatrix: A SALIS 36. konferenciája = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2014. 7. sz. 30-34. p. (Az Edvin Morton Jellineről szóló rész: 322-33. p.).

a honlapon, és ezekből az is kiderül, a legtöbb ilyen kölcsönző állomás főleg felső-középosztálybeliek által lakott környéken található. Viszont arra is van bizonyíték, hogy a legtöbb közösség hajlamos a magáénak tekinteni a kicsi tárolókat, és védelmezni tartalmukat. A miénk szupervédett helyen, az előcsarnokban helyezkedik el, az épületen belül, így legfeljebb valaki egy degeszre tömött táskával vághatja oldalba, amivel viszont nem sok kárt okoz.

A hálózatba történő bejegyzésért egyszeri összeget fizet az alapító, ezért cserébe kap egy sorszámot, és felkerül a könyvtár neve a honlapon található térképre (<http://littlefreelibrary.org/ourmap/>). Mi is megkaptuk az egyenmatricát, amelyet a tárolónkon elhelyezve jelezhetjük, hogy a hálózathoz tartozunk. Emellett küldtek egy csomó propaganda-anyagot is. A honlapon találhatóak még mutatós, letölthető sablonok is, mint például címke, ex libris és hasonló reklámanyagok. Ezek közül nekünk legjobban a könyvjelző tetszett, amelyen az olvasó ajánlhatja másoknak is az általa olvasott könyvet. Ezt az ember saját ízlése és kis könyvtárának stílusa szerint módosíthatja, amit meg is tettünk.

Kis könyvtár, rövid történet

Ennél azért sokkal bonyolultabban zajlott az egész. Először 2011-ben támadt a gondolatunk, hogy milyen jó lenne egy ilyesmi nálunk is. Felvettük a kapcsolatot Rick Brooksszal, kifejezvéen óhajunkat hivatalosan is, hogy csatlakozni szeretnénk a mozgalomhoz. A levélhez csatoltunk egy fényképet az eredeti *Alcometer*ről, ami könyvtárunkban van kiállítva. Rettenetesen tetszett neki az ötlet, teljesen odáig volt! Lelkes e-mailjét a mai napig emlegetjük: *Bejegyeztünk már tárolót, ami méhkaptárból készült, vagy feltranszírozott kenuból, áfonyás ládából, telefonfülkéből és mikrobullámú sütőből, de az Alcometer magasán viszi a pálmát!*

Ígéretet kaptunk, hogy hamarosan legyártatja számunkra a dobozt, így hát elkezdtünk könyveket gyűjteni. Ez bizonyult a vállalkozás könnyebbik részének. Folyóiratunk és kutatóink sok recenziós példányt kapnak kiadóktól, ez jelentette az első biztos forrást. A nyugdíjba menő kollégákat is megkértük, hogy hadd nézzük át könyveiket, hátha nem akarnak mindent hazavinni. Mások pedig felhívásunkra nagytakarításba kezdtek irodájukban és otthon is. Magyarán, körbe lejmoltuk az intézetet ingyenkönyvekért, ezzel is folytatván a Carnegie-hagyományokat: az eredeti közkönyvtárak állományát is sok-sok önkéntes segítségével, közadakozásból és könyvadományokból fejlesztették. Szépen gyűltek a könyvek a könyvtárunkban, az erre a célra elkülönített polcokon. Eközben Rick kapcsolatba lépett néhány megbízható partnerével, akik több különcknek számító könyvtárolót állítottak már össze, de csak nem akadt senki, aki a miénket elvállalta volna. Végig kérdeztük az összes ismerősünket és barátunkat mi is, sőt, felkerestük a közeli ipari iskolákat, hátha fusiban megcsinálják a kedvünkért. Kimerítettük az összes kreatív lehetőséget, de senki nem akarta legyártani.

Már majdnem feladtuk. Egy szép napon aztán a helyi napilapban megjelent egy rövid kis cikk általános iskolás gyerekekről, akik hullámpapírból kreálták újra a '70-es és '80-as évek népszerű játéklarangjainak pénzdobáló gépeit. Heuréka! Ha a gyerekek ezt megtudták csinálni, akkor mi is kísérletezhetünk. Úgy éreztük, hogy szárnyakat kaptunk, sőt, ihletet és útmutatást, mint akit homlokunk csókolt valami sóher kelet-európai múzsa, a fülünkbe súgván, hogy azzal gazdálkodj, amid van! Nem kell nekünk pénzt áldozni sem-

miféle flancos tárolóra, megcsináljuk magunk. Egy kis lelményességért eddig sem kellett a szomszédba mennünk, de ezeket a szakmai titkokat inkább megőriznénk. A tervezést magamra vállaltam, visszaemlékezve az ötödikes gyakorlati foglalkozás órán tanultakra. Két szerzőtársam, Danny és Bill végtelen türelemmel vagdosott, ragasztgatott és mindenféle egyéb bűvészmutatványt végzett, amíg a tároló végleges formát öltött.

Az igazsághoz tartozik, hogy az amerikai hullámpapírt nem úgy kell elképzelní, mint az egy alkalomra szóló vacak dobozt, ami már a postán szétmállik. Egyik-másik könyvterjesztő és könyvkötő olyan erős dobozokban szállít, hogy bizony majd' beletört a Magyarországról Amerikába csempészett bicska is. A tároló váza tehát adott, a következő probléma, hogy mivel fogjuk elérni a csillogó, fémes hatást a barna dobozon. Szigetelőszalag, jött a zseniális ötlet, ha már a házon belüli megoldásoknál tartunk. De nem ám az apukám garázsából való, ujjnyi vastagságú, gusztustalan fekete, műanyag bővli, hanem inkább olyasmi, mint amivel a légkondicionáló óriási csöveit szigetelik. Nos, ilyesmi nem túl sűrűn fordul elő egy könyvtárban, de ezt a titkos forrásunkat elárulhatjuk így magunk között. Az egyik puerto ricói karbantartó gyakori könyvtárlátogató, mindenféle technológiai kérdésével hozzánk szokott fordulni. Amikor megemlítettük neki, hogy legalább három centi széles, szürke szigetelőszalagra vágyakozunk, csak elmosolyodott, és kifordult a könyvtárból. Fél óra múlva viszont hozott egy nagy tekerics maradék szalagot, tizenkét centi szélességben és gyönyörű, szaloncukorhoz hasonlóan csillogó ezüst színben. Hogy honnan, azt nem mertük kérdezni.

A doboz szétszabdalása és a megfelelő formára történő kipofozása mintegy fél napot vett igénybe. A folyamat minden lépését lefényképeztük dokumentációs célból. A műanyagszálakkal megerősített szigetelőszalagtól a tároló csak masszívabbá vált, emellett, hogy csillogott is, mint Salamon tökéletessége. Hátra volt a csavarok, kapcsolók, gombok és a kijelző kivitelezése. Ekkorra már híre ment, hogy miben mesterkedünk, és munkatársaink jobbnál jobb ötletekkel álltak elő. Az egyik a közeli otthondepó készleteire hívta fel a figyelmünket, tiplik, alátétek és olcsó anyacsavarok vonatkozásában, a másik vízvezetékhez való alkatrészeket javasolt. Be is szereztünk mindenféleből, sőt, otthon találtam néhány biciklialkatrészt, szeget és csavart a garázsban. Hosszútávon azonban a legjobb megoldást a filléres, sőt ingyenes műtűrök jelentették.

Egyik szombaton körbecicliztem a környéket *garage sale*-ek nyomában, óriási sikerrel. A megunt, kinőtt, sőt kicsomagolatlan holmijuktól megszabadulni akaró amerikaiak gyakran bocsájtanak fillérekért áruba mindenfélét a házuk előtt amolyan maszek bolhapiac formájában, ezt a vásárlási lehetőséget nevezik *garage sale*-nek vagy *yard sale*-nek. Önmagában igen szórakoztató műfaj, és nemcsak a helybéli kultúrát és nyelvhasználatot tanulmányozhatja ingyen és bérmentve az ember, miközben kincsekre és könyvekre lel bagóért, hanem abból is ízelítőt kap, hogyan is állnak a bevándorlókhoz egyesek. Az ember nem tudja, hogy sírjon-e vagy nevéssen, amikor elmagyarázzák neki, hogy *Ez kérem, függöny, az ablakra szokták akasztani. Na ja, íyet még sose láttam, Európában nem teszünk semmit az istálló ablakára* – hangzott a válaszom. De az alkudozás is szórakoztató, amikor a tét, mondjuk, 25 cent, vagyis kevesebb, mint száz forint. A sikeres tranzakció után a smucig vásárló pedig elhajt hatvanezer dolláros autójával, ami százon harminc litert simán megveszik.

Kis könyvtár szempontjából a lényeg, hogy az egyik dél-amerikai szomszéd aznap épp kisfia megunt játékautóit árulta, és nem átalott velem együtt addig turkálni a nagy bődön

ép és törött gyerekjáték között, amíg az összes méretű matchbox- és egyéb autókerékből elegendőt nem találtunk. Mindezt egy dollárért. Nem álltam le alkudozni, mondanom sem kell, pedig a kerékpáron érkező vásárló az illegális bevándorló, tehát a legszegényebb réteg kategóriájába tartozik. Még rám akart beszélni egy kisteherautó is ötven centért, amit legszívesebben el is vittem volna, hálából, csak hogy megszabadítsam a lomtól, de nem bírtam beleszuszakolni a bicikli kormányra szerelt kistáskába, se a hátzszakomba.

A kapcsolók és csavarok után következett maga a kijelző, amit egyszerűen egy ócska audió kazetta műanyag tokjából hoztunk létre. Az eredeti skálát beszkeneltük, kinyomtattuk, és az átlászó tokba helyeztük. Egy mini CD-tartó vette át a másik csöbemenet szerepét, és ráadásul a könyvtár egyik eldugott polcán találtunk korabeli vignettákat is, szép piros szegéllyel, tisztára, mint amit otthon ragasztottuk a füzeteinkre az 1/Z-ben (zenetagozatra jártam, csakhogy hengegnek is kicsit). Ezekre írtuk rá a magyarázatot, hogy mi is az az *Alcometer*.

Ezek után már csak valami polc vagy asztal kellett, amire rátehettük a tárolót. A bútorvásárlás ügyebár közbeszerzésnek számít az Óperencián innen és túl; ki akarja azt a hercehurcát? A véletlen ismét a segítségünkre jött az egyik kutató jóvoltából, aki a cél érdekében hajlandó volt megválni egy ócska számítógépasztaltól. Ez viszont elég viharvertnek tűnt, még a házilag összetakolt tárolóhoz képest is. Erre jött a szeniális ötlet: öltöztessük szoknyába az asztalt! Az intézeti óriásnyomtatón egy nagyméretű posztert gyártottunk, aminek a közepén a *Little Free Library* használatát magyarázzuk el, amolyan szükségből érényt kovácsolva újfent. A tárolót és a szoknyát tépőzárral erősítettük az asztalhoz.

Az egész tákolmányt aztán az intézet egyik stratégiailag legfontosabb pontján, az előcsarnokban, közvetlenül a bejáratnál helyeztük el. Az öt méterszer öt méteres helyiség nem a közlekedés miatt forgalmas, hannem inkább azért, mert ugyanez szolgál előtérként a nagyelőadóhoz is, ahol az addiktológiai továbbképzések folynak a rendes egyetemi órák mellett. Ezek a tanfolyamok egésznaposak, közbeiktatott kávé- és ebédszünettel. A könyvtároló pedig pontosan azzal az asztallal szemben áll, ahol a szendvicsek, saláták, sütemények, gyümölcsle és kávé csábítja a résztvevőket, ingyen. A nyomtató ló törvényét meghonosítva a tároló karbantartása így bármelyik könyvtári alkalmazottat is feljogosítja arra, hogy részesedjék eme finomságokból alkalmanként.

Hála a folyamatos ellátásnak, mind könyvből, mind étel-ital terén, a tároló azóta is általában félig-háromnegyedig van könyvvel. Az olvasók a hozok-viszek skáláján egyelőre inkább a viszek felé tendálnak, de szerencsére azért van utánpótlás a könyvtárból. Meglepő módon kelendőek a folyóiratok és brosrák is a könyvek mellett. A témánk pedig szinte állandó: valamely szenvedélyhez kötődik. Korábban létrehoztunk egy *LibGuide* alkalmazást, amelynek egy része a szenvedélybetegek olvasásterápiáját szolgálja. Az oldalon főleg szépirodalmi műveket ajánlunk azoknak, akik vonakodnak a könyvtárostól érdeklődni, hogy mit olvassanak. A tárolóban helyet kapnak ezek a könyvek is, mivel a potenciális olvasóink a fent említett továbbképző tanfolyamok közönségét is jelentik, akik egyrészt közvetlenül foglalkoznak szenvedélybetegekkel, másrészt esetleg nap mint nap maguk is megvívják a küzdelmüket. Amikor végre elküldtük fényképet a kész tárolóról az immár végleges helyén Rick Brooks-nak, a következő választ kaptuk. „*Gratulálok! Az biztos, hogy állbatatosság és lelményesség szempontjából mindenki mást felülmúltatok!*”

A program népszerűsítése érdekében több fórumon is bemutattuk a tárolót: írtunk cikkeket könyvtáros hírlevelekbe, vittünk posztert konferenciákra, sőt, egy forgatható,

henger alakú poszteren bemutattuk a készítés folyamatát is. Mindenhol nagy sikert arattunk. A kezdeményezést egyaránt lelkesen fogadták a közkönyvtárosok és az egyetemi könyvtáros kollégák. Rengetegen érdeklődtek, hogyan csatlakozhatnának a mozgalomhoz, hogy muszáj-e megvenni a tárolót, illetve hogy sok munka-e fenntartani. A legjobb kérdés, amit konferencián kaptunk, hogy vajon a tároló működik-e alkoholszondaként... Hihetetlen, de megálltuk röhögés nélkül, mind a hárman, bár feltűnően helyzetet kellett változtatnunk, nehogy véletlen összeakadjon a tekintetünk. Türelmesen elmagyaráztuk, hogy könyvtárolónk létrehozásakor a funkcionalitás helyett az esztétikumot és a kreativitást helyeztük előtérbe.

Kicsi magyar ingyenkönyvtár?

Utcai ingyenkönyvtárak léteznek már Bécsben és más európai nagyvárosokban, találhatunk tárolókat repülőtereken, vasúti és metróállomásokon. Jómagam is rendszeresen el szoktam hagyni az épp befejezett könyvet utzásaim alkalmával, csak nem fogom cipelni? Hogyan lehetne ezt az egészet magyar viszonyokra alkalmazni? Pár éve még szkeptikusan fogadtam volna az ötletet, különösen olyan alkalmak után, mint például amikor leszálltam szülővárosom állomásán a vonatról, és szeretteimen kívül kóbor kutyák tömege fogadott. Meddig maradna meg vajon abban a környezetben a mi kis tárolónk, töprengtem. Begyűjtésének vele hidegebb napokon? Felapritának a dobozt tüzelőnek? Lenne rá egyáltalán érdeklődés? Később viszont, ahogy minél több emberrel beszélgettem az ötletéről, egyre bizakodóbbá váltam. Azóta jobbnál jobb kezdeményezésekről olvas az ember, mint legutóbb például a buszmegállóba épített minikönyvtár, amivel Rábapatona polgármestere lepte meg a helység lakóit. Korábban pedig olvashattunk szabadtéri ingyen könyvtárakról, strandkönyvtárról, ingyenes könyvkölcsönzésről a bevásárlóközpontban és a Sziget Fesztiválon, hajléktalanoknak szánt olvasnivalóról a krízisközpontokban.

Nos, akkor hogyan lehetne ilyen tárolókkal még jobban népszerűsíteni az olvasást? A kibicnek semmi sem drága, de gondolkodni, javaslatot tenni azért szabad. Amikor nem országos terjesztésű és nem méregdrága szolgáltatásról beszél az ember, akkor hajlamos alábecsülni annak jelentőségét, még ha egy adott környezetben, néhány olvasónak valóban számítana is az új kezdeményezés. Olcsó húsnak híg a leve, tartja a fáma, sőt, a népnyelv tovább minősíti a kedvező árfekvésű árucikkeket, lásd még kínai gyártmányú, egyszer használatos sportcipő vonatkozásában: *hamis adidas, kici-olcó, néccikosz*. Ami a használt könyvek barterforgalmazását illeti, nem szükséges hozzá nagy állami támogatás, és nem kell pályázatot kiírni jelvények és matricák megtervezésére sem. A kis ingyenkönyvtárnak nem kellene olyannak lenni, mint az amerikaiaknak a maguk tehető környezetében, a magyar lehetne kicsit sárgább és kicsit savanyúbb, de a miénk.

A kis ingyen könyvtár-féle kezdeményezések Amerikában azért bírnak nagy jelentőséggel, mert az átmenetiség (lásd papírtányér és műanyagpohár) és pillanatnyiség (úgy mint az azonnali elismerésre való törekvés) közepette a könyveknek nem nagy értéke van. A *garage sale*-eken úgy vágják az ember után a jobbnál jobb műveket. Ami meg nem kel el, az ott marad az út szélén, hogy a kukásautó elvigye a nap végén. Mindenki a szemétkerül, Dosztojevskij, Freud, Machiavelli, Marx, Orwell, Tolsztoj és Szolzsenyicin, demokratikusan. Ha szerencsénk van, újra könyv lesz belőlük. Ha nem, akkor a többi szeméttel együtt kupacokban fogják betölteni a lyukakat az anyaföldben valahol. Ennél mégiscsak

jobb, ha jut annak könyvnek még egy esély, és tapasztalataim szerint Magyarországon sokkal nagyobb becsben tartjuk könyveinket. Történelmileg így alakult, idézhetném a kliséit magyarázatként, amint amerikai kollégáim már tőlem megszokták. Angol szakos hallgatóként a hetvenes években mit nem adtunk volna, ha egy példánynál több lett volna a tanszéki könyvtárban a kötelező irodalomból! Huszonegynéhány évvel később mekkora élmény volt megint elolvasni néhány fenti módon beszerzett amerikai regényt, köztük *A nagy Gatsbyt*. S amikor az Irén nevű hurrikán eláztatta vagy ezer könyvünket, akkor nem keseregtem, hogy egy vagyont áldoztam rájuk.

Ha már itt tartunk, íme egy másik ötlet! Felnőtt fejjel újraolvasni ifjúkorunk meghatározó műveit, ne adj Isten, a kötelező olvasmányokat, óriási élmény. Ha ott van az orrunk előtt a könyv, nagyobb a valószínűsége, hogy kézbe vesszük, mintha el kellene érte menni valahová. Nyelvtanulóknak mindig ajánlom a világirodalom remekeinek újraolvasását az eredeti nyelven – ég és föld, ha valaki még emlékszik az oroszul olvasott Csehov-novellákra, *sto ja magu jicszo szkeazaty*, Tatjana levelére, vagy angolul *Az állati gazdaságra*, esetleg Kerouac *Úton* című regényére. Az abszolút különc könyvmolyok ugyanazt a művet több nyelven olvasva más és más rétegeket tárhatnak fel, miközben egy teljesen új világ nyílik meg előttük a másik nyelv és kultúra révén. Úgy vélem, sokan egyetértenek velem abban, hogy mi, magyarok nagyon szerencsések vagyunk a fordítások szempontjából. A *Sorstalanság*ot is még egyszer le kellett fordítani angolra a Nobel-díj után. A *Szerelem a kolera idején* angolul, enyhén szólva, nem adja vissza az eredetit, a magyar változat sokkal közelebb áll a spanyolhoz.

A *Little Free Library* szójáték is. A „free” egyaránt utal az ingyenes és a szabad fogalmakra. Az amerikai közkönyvtár is ingyenes, illetve a helyi adókból támogatott, és ritka, hogy egy könyvet betiltanak, de előfordul. Ezek a kis tárolók szabad forgalmazású, ingyen könyvekkel állnak az olvasók rendelkezésére a szabadban. Mindent szabad olvasni, ami a tárolóban található. Milyen messze vagyunk az indexre tett könyvektől, ha ez még mond valamit ma. A fiatalabbak kedvéért, és ahogy amerikai kollégáimnak elmagyaráztam, lényegében hasonló cserebere folyt Magyarországon az átkosban, amikor a tiltott könyvek képezték a virtuális szabadkönyvtár alapját. Az állomány pedig külföldi kiadású, becsempészett, illegálisan sokszorosított vagy épp könyvtárból alternatív módon rekvirált kötetekből alakult. A Longman Kiadó még az egyoldalas, Orwellt említő nyelvtani anyagot is kicenzúrázta a magyarországi kezdők angol nyelvkönyvéből. Ebben a helyzetben, ha az ember elcsaklizta a magyar közkönyvtárból a véletlen szabadpolcra került 1984-et vagy *A látogatót* a három T és szamizdat idején, akkor az bűnnek számított-e vagy erénynek?

A kis ingyen könyvtár olcsón és könnyen megvalósítható, Magyarországon honosítható, ha lenne valaki, aki felkarolná a kezdeményezést. A filléres, újrahasznosított anyagokból épített ületes tárolókban található könyvek egy-egy olvasó számára sokat jelenthetnek. A siker titka, hogy a tárolók jó helyre kerüljenek, nyitottak vagy üveglablakosak legyenek, és ha szabadban helyezkednek el, állják az időjárás viszontagságait. Ezután már csak az első adag olvasnivalóról kell gondoskodni. De talán ez lesz a legnehezebb – megvalni szeretett könyveinktől, még akkor is, ha tudjuk, jó kezekbe kerülnek.

Hajnal Ward Judit – Danny Geary – William Bejarano

Miként kaptak jelzetet az ELTE Egyetemi Könyvtár corvinái?*

Ismeretes, hogy az ELTE Egyetemi Könyvtár állományának legjelentősebb bővülése szoros kapcsolatban áll Mária Terézia jezsuita rendet és II. József szerzetesrendeket feloszlató rendelkezéseivel. A XVIII. századi abolíciós intézkedéseket követően összesen mintegy 450 új kézirat, köztük 66 középkori kódex került az ekkor már államosított egyetem könyvtárába. Ehhez az állománygyarapodáshoz mérhető újabb, minőségi bővülés 1877-ben volt. Ekkor – mint ismeretes – II. Abdülhamid török szultán 35 kódexet, a török fél véleménye szerint kivétel nélkül Magyarországról egykor hadizsákmányként „elhurcolt” corvinákat, ajándékozott a budapesti egyetemistáknak, és ezek őrzőhelye az egyetem könyvtára lett.¹ Miután a „törökországi” kódexeket 1877-ben rövid ideig nyilvános kiállításon mutatták be a Magyar Nemzeti Múzeumban, átszállították a könyvtárba. A könyvészeti kutatás nagyra értékelte és fokozott figyelemmel kísérte a kódexek Magyarországra kerülését, „*könyvtáraink és könyvészetünk történetének egyik legörvendesebb eseményeként*” értékelte.²

A kódexeket a XIX. század második fele magyarországi tudományos életének több jeles szakértője vizsgálta meg, kutathatóságukhoz elengedhetetlenül hozzátartozott könyvészeti számbavételük és leírásuk. Ennek elkészítéséhez a francia nyelven készült, török záradékkal ellátott eredeti átadási jegyzőkönyv (*Catalogue de la Corviniana*) – amit nagy becsben tart és őriz az ELTE Egyetemi Könyvtár (a J 256 jelzeten) – mindössze szerény alapot jelentett. Ebbe a jegyzőkönyvbe ugyanis csupán a kódexek azonosításához szükséges minimális adatok kerültek bele, így a szerzők neve rövid névalakban (például „Nr. 14. Cicero”; vagy „Nr. 24. Tacitus”), a kézirat tartalmának megjelölése (például „Nr. 28. Livre religieux”), esetleg a szerző és a mű együttes megnevezése (például „Nr. 30. Dante, comedia divina”; vagy „Nr. 35. Cicero in Verrem”). A kódexekhez rendelt, minden bizonnyal esetleges átadási sorszám a könyvészeti feldolgozás során megváltozott.

* A dolgozat elkészítésére több körülmény ösztönzött. Ezek közül az egyik, hogy az Egyetemi Könyvtárban őrzött kódexek kutatása még közel sem fejeződött be, esetleges „újabb” corvinák „felismerése” feltételelesen még várható. Vö. pl. Mikó Árpád: Az Egyetemi Könyvtár Dante-kódexének (Cod. Ital. 1.) eredeti kötéséről. Henszlmann Imre kiadatlan feljegyzése = Művészettörténeti Értesítő 63 (2014) 397–399. Másrészt a legutóbbi időkhöz még szakkutatók is eltévesztik, melyek az Egyetemi Könyvtárban őrzött corvinák jelzetei. Vö. pl. Madas Edit: A Corvina újkori története Magyarországon. In: A holló jegyében. Fejezetek a Corvinák történetéből, szerk. Monok István, Budapest, Corvina Kiadó – OSZK, 2004, 64–81, itt: 75, 25. jegyzet – e jegyzet szerint az Egyetemi Könyvtárban a corvinák jelzetei „Cod. Lat. 1-től 14-ig”. De a jelzetsor nem ez! A corvinák jelzetei a könyvtárban: Cod. Lat. 1–13, 31.

A katalogizálás feladatát elsőként Csontos János végezte el 1877-ben. A *Magyar Könyvszemle*ben megjelent, bőséges megjegyzésekkel kísért bibliográfia önálló kiadványként, mint különnyomat is hozzáférhetővé vált *A Konstantinápolyból érkezett Corvinák bibliographiai ismertetése* címmel. A kódexek „müörténeti” leírásában Pulszky Károly nyújtott segítséget. Csontos a 35 kódex corvina-jellegét – amint azt tanulmányának címe is jelzi – nem kérdőjelezte meg, viszont a kéziratokat három részre osztotta. A felosztás határozottan utal arra, hogy a szakemberek már 1877-ben felismerték, hogy a kódexeknek valószínűleg csupán egy része származhat Hunyadi Mátyás híres könyvtárából. Csontos szerint az első csoportba tartoznak a „kétségtelen Corvinák, melyek Mátyás király egyenes megrendelésére íratlak és a címlepon az ő címérét viselik”, a másodikba azok, melyeknél a „kiállítási jelleg vagy egyéb körülmény valószínűvé teszük, hogy Mátyás király könyvtárából származnak”, végül a harmadikba azok, „melyek a corvinák charactericonját nem bírják, a mi azonban nem zárja ki azt, hogy [...] Mátyás király könyvtárába kerültek, vagy a régi magyar királyi könyvtár alkatrészeit képezhették”. Csontosot követően, őt részben kiegészítve, Török Árpád *XXXV Handschriften. Geschenke des Sultans Abdul Hamid II.* (Budapest, Martin Bagó, 1878) címmel, német nyelven írt a kéziratokról. Csontos külön utalt a kódexek átkötetésére, a kéziratokba arany festékekkel bejegyzett ajándékozási szövegre és a kötetekben fellelhető korábbi könyvtári őrzésre utaló jelzetekre török, francia és latin nyelven, valamint arra, hogy csupán a „harmadik csoportba sorozott kéziratokat vágják újra körül”.

A Csontos-féle „kétségtelen” tíz corvinán (Cod. Lat. 1-10) kívül további négy „valószínű” corvinát tekint ma a kutatás – Csapodi Csaba - Csapodiné Gárdonyi Klára *Bibliotheca Corvinianája* (Budapest, 1990) alapján – hiteles corvinának. A négy utóbbiból hiányzik az első levél, így címer sincs ezekben. Ezek a kódexek a következő jellegzetességek miatt corvinák. A Cod. Lat. 11-et jellegzetes, színes festéssel díszített budai arany-metszése (arany alapon zöld, fehér, vörös és kék virágdíszek között a kötet kapitális betűs címe, COMMENTARIA CESARIS), a Cod. Lat. 13-at „1487. 17. Augusti In dicionem Regis Mathie per longam obsidionem tandem venit Vybel imperialis Austrie” bejegyzése miatt tekinti a kutatás corvinának. A Cod. Lat. 13 idézett bejegyzésének készítője magyar személy lehetett, amint erről Bécsújhely magyar névalakja tanúskodik. A Cod. Lat. 12 és 31 jelzetű kódexeket az emendáló, Vitéz János bejegyzései miatt sorolták a Bibliotheca Corviniana állományához.

A „törökországi” kódexek katalogizálása a könyvtár többi kódexének könyvészeti leírásával együtt készült el, mivel 1877 előtt behatóan csak a nyolc magyar nyelvemlék-kódexszel foglalkoztak, szövegkiadás is ezekről készült. Az 1881-ben napvilágot látott katalógusban (*A budapesti M. Kir. Egyetemi Könyvtár codexei-nek címjegyzéke – Catalogus Codicum Bibliothecae Universitatis R. Scientiarum Budapestinensis*) a „törökországi” kódexek („*Codices a Turcarum imperatore dono dati*”) – nyelvüktől függetlenül – kapták meg a Cod. 1–35 jelzetet. Ez a szignatúra rend az 1961-ben megjelent, Mezey László által készített latin kódexkatalógusban (*Codices Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961) megváltozott. A „törökországi” kódexek közül az első 32 tétel megtartotta korábbi (1881) jelzetét, míg a Cod. 33, 34, 35 jelzésű kódexeket – a kéziratok nyelvének figyelembevételével – a Cod. Ital. 1, 2, 3 jelzettel látták el, és a 33, 34, 35-ös számot a latin kódexek jelzésére használták fel. Azaz a corvina kódexek jelzete változatlan maradt.

A könyvtár corvinái között a Csontos-féle „kétségtelenül” hiteles tíz corvina a Cod. Lat. 1-10 jelzetet viseli. Ezek közül több kódex olyan tartalmi és formai jegyeket hordoz, amelyek egyedülállóak a ma ismert corvinák között. E sajátosságok mérlegelésével kapták meg egykor ezek a kéziratok jelzeteiket. Így például a Cod. Lat. 1 jelzeten őrzött Theophrastus-kódex az egyetlen olyan corvina, amelyben a scriptor feltüntette, hogy a kódex Firenzében, Vespasiano műhelyében készült („*Vespasianus librarius florentinus fieri fecit florentiae*”). A Cod. Lat. 2–10 ilyen egyértelmű különlegességet nem tartalmaz, ezért ezek a szerzők, illetve a címek alapján betűrendbe sorolva kaptak jelzetet.

Cod. Lat. 2	Cicero, Marcus Tullius
Cod. Lat. 3	[Pseudo-] Clemes Romanus
Cod. Lat. 4	Curtius Rufus, Quintus
Cod. Lat. 5	Eusebius [Caesariensis] Pamphili
Cod. Lat. 6	Eusebius [Caesariensis] Pamphili
Cod. Lat. 7	Scriptores Historiae Augustae
Cod. Lat. 8	Silius Italicus
Cod. Lat. 9	Tacitus, Publius Cornelius
Cod. Lat. 10	Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Ugyanakkor az úgynevezett hiteles corvinák szinte mindegyike őriz valamilyen egyéb sajátosságot is. Így a Cod. Lat. 1-, 2-, 3-, 5-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-nek színes festéssel díszített budai aranymetszése van. A Cod. Lat. 3 ezen felül tartalmaz egy olyan lapot (fol. 2v), amelynek miniálását utólag készítették Budán. Két hiteles corvina eredetileg Vitéz János könyvtárához tartozhatott, mivel ezekben a szövegjavítások tőle származnak (Cod. Lat. 3, 10). Egy kötet Beatrix királyné könyvtárával érkezhettek Budára (Cod. Lat. 4), ezt a Mátyás királyéval nem egyesített címer jelzi. Berkovits Ilona állapította meg (*A magyarországi corvinák*, Budapest, 1962, 113–115.), hogy a Cod. Lat. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10 Firenzében, a Cod. Lat. 4, 9 Nápolyban készült. Ezek a felsorolt sajátosságok azonban nem váltak jelzet-kiadást befolyásoló elemmé.

Az a további négy corvina, amelyekből hiányzik az első levél és így címer sincs bennük, a következő sorrendben kaptak jelzetet. A jellegzetes, színes festéssel díszített budai aranymetszés miatt a Cod. Lat. 11-es jelzetet kapta a Caius Iulius Caesar által írt, saját hadjáratait megörökítő művek együttese. A Cod. Lat. 12-öt Vitéz János javította, míg a Cod. Lat. 13 Bécsújhely Mátyás király általi elfoglalását tartalmazó bejegyzése miatt kapta a sorrendben következő szignatúrát. A Cod. Lat. 31 jelzetű kódexben a „törökországi” kódexek jelzeteinek kiadása után azonosították az emendáló, Vitéz János bejegyzéseit, ekkor változtatták meg a jelzet-rendet.

A kutatás azóta sem ért véget.³ Mikó Árpád 2014-ben publikálta Henszlmann Imre Isztambulban készített kiadatlan feljegyzéseit a Dante-kódex eredeti kötéséről. E feljegyzéshez egy rajz is tartozik, amely szerint a kódex kötése egy jellegzetes magyarországi kötéstípushoz tartozott, amely valószínűsíti, hogy a kódexet a XV. században Magyaror-

szágon őrizték – esetleg a királyi könyvtárban. Azaz a további forrásvizsgálatok – esetleg – lehetővé teszik a könyvtár corvinái számának további bővülését is.

JEGYZETEK

- 1 Knapp Éva: A „törökországi” kódexek a budapesti Egyetemi Könyvtárban. In: Erődi Béla: Csok Jása! A török küldöttség látogatásának emlékkönyve. Budapest, Akadémiai Kiadó – Magyar-Török Baráti Társaság, 2001, 119–132.
- 2 Vö. pl. A Corvinák = Magyar Könyvszemle 2 (1877), 2. sz., Vegyes Közlemények, 141.
- 3 Mikó Árpád: Az Egyetemi Könyvtár Dante-kódexének (Cod. Ital. 1.) eredeti kötéséről. Henszlmann Imre kiadatlan feljegyzése = Művészettörténeti Értesítő 63 (2014) 397–399.

Knapp Éva

Idén is folytatódik a Mikes Kelemen Program

A Magyar Diaszpóra Tanács és Magyarország Kormányának döntése nyomán a Mikes Kelemen Program a 2015. évben is folytatódik. A program célja, hogy a nyugati diaszpórában élő magyarok veszélyeztetett könyvtári és levéltári hagyatéka Magyarországra kerüljenek. Az idei évben a gyűjtési munkálatok kiegészülnek a diaszpóra közösségeiben végzett történeti kutatásokkal. A Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága pályázatot hirdetett középszintű angol nyelvtudással rendelkező könyvtáros, levéltáros, történész végzettségű kutatók számára, jelentkezésüket várva.

Érdeklődni a mikesprogram@me.gov.hu e-mail címen lehet.

A jelentkezők közül kiválasztott munkatársak 2015. augusztus 1. és december 31. között a diaszpórában élő magyarság könyvtári és levéltári hagyatékának gyűjtésében és közösségeik történetének feltárásában vesznek részt.

Felhívás Füzéki István emlékérem adományozására

Dr. Füzéki Bálint testvére, az 1956-ban hősi halált halt Füzéki István könyvtáros emlékére díjat alapított. Az emlékéremet minden évben az a könyvtáros kapja meg, aki a megelőző évben, években a legtöbbet tette, kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások és/vagy tudományok terén.

A díjat öttagú kuratórium fogja odaítélni.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége kéri, hogy aki méltó személyről tud, tegyen javaslatot és 2015. szeptember 30-ig küldje azt meg indoklással együtt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete címére. (1827 Budapest, Budavári palota F ép.)

(A Füzéki István Emlékelem alapító okirata a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2002. decemberi számának 27-28. oldalán olvasható.)

Tisztelgő kötet Fekete Csabának

Újabb Festschrifttel gazdagodott a könyvtárosokat köszöntő tomusok sora; ezúttal Fekete Csaba születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulója alkalmából jelent meg emlékkönyv. Az ünnepelt bibliotekárius személye és munkássága sajnálatos módon a könyvtárosok szélesebb köre számára kevésbé közismert, pedig igen csak jelles kollégánkról van szó¹. Fekete Csaba a nem éppen szerencsés és a könyvtárosokat egyfajta dichotómia szerint felosztó rendszer alapján nem a könyvtártudósok, hanem a tudós könyvtárosok közé tartozik. Ötven éve dolgozik a Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtárban, és szerteágazó tudományos munkásságával szinte egy kisebb kutatóintézetet pótol – ahogyan méltatója, a Nagykönyvtár igazgatója, Gáborjáni Szabó Botond jellemzi működését. Fekete Csaba a Debreceni Református Theológiai Akadémián szerzett lelkészi, illetve kántori szakképzettséget, majd 2003-ban PhD-fokozatot. Indíttatása, érdeklődése természetesen illeszkedik a bibliotéka tevékenységébe, az intézmény tudományos főmunkatársaként kutatásai kiterjednek az egyháztörténet, az egyházi zene, az Ószövetség, a könyv- és könyvtártörténet, az irodalomtörténet kérdéseire, és alapvető új felismerésekkel gazdagították az általa művelt szakterületeket. De nem csak azokat, hiszen az egyháztörténet, közelebbről a magyarországi református egyház története nemzeti múltunk fontos és meghatározó része, így Fekete Csaba kutatásai a magyar történelem megannyi részletének és aspektusának jobb megismeréséhez járulnak hozzá, és a mélyebb, igazabb nemzettudat kialakulását segítik elő.

A Fekete Csaba tiszteletére kiadott kötet a kutatásainak megfelelő diszciplínák mentén keletkezett tanulmányokat tartalmaz. A közlemények szerzői szakterületük neves művelői, részben személyesen, részben pedig tudományos munkásságuk révén kötődnek az ünnepelthez. Öt fejezetben sorakoznak a publikációk; az elsőben *Történelem, egyház- és neveléstörténet*; a másodikban *Nyomdászat-, könyv-, könyvtár- és olvasástörténet*; a harmadikban *Irodalom-, nyelv- és kutatástörténet*; a negyedikben *Bibliáfilológia* és végül az ötödikben *Egyházzene* cím alatt sorakoznak a köszöntött tudósok ajánlott írások. Közrefogja a kötetben közölt tanulmányokat Gáborjáni Szabó Botond már említett laudációja és Fekete Csaba közleményeinek, tanulmányainak jegyzéke. A bibliográfiában csak válogatva szerepelnek az efemer sajtóban megjelent cikkek adatai; így is több mint kétszáz tételt tartalmaz a könyvészet.

¹ Kovács Teofil Fekete Csabát köszöntő írása a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2015. 2. számában olvasható. (A szerk.)

Az öt részben közölt huszonnyolc tanulmány kivétel nélkül olyan kérdéssel foglalkozik, amely valamilyen módon kapcsolódik Fekete Csaba kutatásaihoz. Jellemzi a publikációkat a forrásfeltárás és a feltárt kútfők invenciózus használata, amelynek végeredménye egyrészt számos új kutatási eredmény elsődleges közlése, másrészt a magas szakmai színvonal. Mindezek miatt az emlékkönyvben közreadott írások a hazai egyház- és művelődéstörténet hosszú ideig megkerülhetetlen hivatkozási alapjai lesznek. További közös elem az írásokban, hogy természetesen szorosan kötődnek a magyarországi protestantizmus, ezen belül értelemszerűen a református egyház múltjához. Földrajzi értelemben a közlemények túlnyomó többsége Debrecenhez, illetve Erdélyhez kapcsolódik, időben pedig túlnyomóan XVI-XIX. századi kérdéseket vizsgálnak, egy közlemény a reformáció előtti egyházzenei örökséggel foglalkozik, néhány írás pedig XX. századi problémákat taglal.

A továbbiakban a szélesebb szakmai érdeklődésre is számot tartó *Nyomdászati-, könyv-, könyvtár- és olvasástörténet* című rész tanulmányait mutatjuk be. Nem mintha a többi rész publikációi nem lennének méltóak a figyelemre, de lapunk profilja – és tagadhatatlanul a recenzens érdeklődése, talán hozzáértése is – ezekhez a kérdésekhez kötődik. Indokolja a recenzió tárgyának leszűkítését az is, hogy ebben a tematikus egységben látott napvilágot a legtöbb, számszerűen kilenc írás. Az ebbe a csoportba sorolt tanulmányok a XVI-XVIII. század különböző jelenségeivel foglalkoznak, többségük könyvtár- és olvasástörténeti témájú, de akad köztük nyomdászattörténeti közlemény is.

Monok István publikációjában (*A bázeli, a genfi és a zürichi könyvkiadás hatása magyarországi szellemi áramlatok történetének alakulására a 16. században a kortárs könyvtárak vizsgálatá tükrében*) azt vizsgálja, hogy a három szellemi centrumban megjelent nyomtatványokban miként szerepelnek a magyarországi és erdélyi szerzők. Zürich és Genf elsősorban a helvét protestantizmus auktorai műveinek kiadásában jeleskedett, Bazelben pedig főleg a korszak humanistáinak könyvei láttak napvilágot. A szerző megalapozott végkövetkeztetése, hogy a három svájci város reformáció korabeli könyvtermése jelentősen befolyásolta a magyarországi és erdélyi szellemi áramlatok történetét. Monok alapvető megállapítását igazolja Ősz Sándor Előd közleménye is (*Szegedi Gergely könyvtárának néhány darabjáról*). A XVI. századi prédikátor és zsoldárfordító Wittenbergben és Genfben tanult. Peregrinációja idején alapozta meg könyvtárát; a szerző Szegedi három, erdélyi gyűjteményekben található kötetét ismerteti. A fennmaradt tomosok kolligátumok, egyikben két bázeli kiadású, a másodikban két genfi, míg a harmadik három műve között két genfi, illetve egy bázeli nyomtatvány található. A kolligátumok közül az egyiket feltehetően Wittenbergben vásárolta, míg a másik kettőt a bejegyzések szerint ajándékba kapta. A három fennmaradt kötet jól bizonyítja Szegedi Gergely gazdag erudícióját és széles körű kapcsolatrendszerét a korabeli szellemi élet központjainak számító városokkal.

A magyarországi és erdélyi diákok peregrinációjában fontos helyet foglalt el Heidelberg is; az ott tanító neves David Pareus erős hatással volt a hazai teológiai gondolkodásra, a neolatin költészetre és az iskoláügyre a XVII. században. Perger Péter tanulmányában (*Újabb adalék David Pareus magyarországi kapcsolatához. Heidelbergi professzorok ajándékozó sorai Lővei Pellionis György kötetében*) az egykori heidelbergi diák, a későbbi sárospataki rektor, majd mádi lelkész Lővei Pellionis György egyik most felbukkant könyvét mutatja be. A kötet Kálvin *Institutio*-jának 1612-es genfi kiadása, és a tanulmányait 1614-ben befejező Lőveit professzora saját kezű bejegyzéssel, egy Szent Jeromos-idézzel bocsátotta útjára. A kötetet tulajdonosa feltehetően még Németországban beköttette, így a könyv – Perger

Péter összegző megállapítása szerint – „nem csupán szép alkotás, hanem a 16. század eleji hazai protestáns értelmiségnek a talán legfontosabb korabeli szellemi műhellyel való élénk kapcsolatának is látványos bizonyítéka.”

Csorba Dávid is egy XVII. századi prédikátor könyvtárának néhány darabját ismerteti közleményében (*Miskolci Csulyak Gáspár könyvtárának néhány példánya*). Miskolci Csulyakot egyébként az első magyar állattani munka, az *Egy jeles Vad-kert* fordítójaként is számon tartja a művelődéstörténet. Bibliotékája szétszóródott; négy könyvtárban őrzött egy-egy kötetét mutatja be a szerző. A könyvek közül az egyik Bukarestben, az ottani Nemzeti Könyvtárban található, a többi itthon van, közelebbről Debrecenben, a Nagykönyvtárban, a budapesti Ráday Gyűjteményben, illetve a sárospataki Református Nagykönyvtárban. A fennmaradt könyvekből nem lehet általános következtetéseket levonni egykori tulajdonosuk szellemi horizontjára nézve, annyi azonban megállapítható, hogy legjellemzőbb kötete a Ráday Gyűjteményben őrzött kolligátum, a húsz nyomtatványt tartalmazó gyűjteményben teológiai tézisek és halotti szövegek találhatók. Az 1680 körül összeállított gyűjtőkötet darabjai jól tükrözik a kálvinista ortodox teológia világát, és jól megfelel a kálvinista öntudat reprezentációjának is – összegzi írásának mondandóját a szerző.

Kapcsolódik az eddigi közleményekhez Oláh Róbert tanulmánya (*Bod Péter könyvei a Debreceni Református Kollégiumban*). A tudós lelkész halála után könyvtárát 1770-ben a Nagyenyedi Kollégiumban elárverezték. A Debreceni Kollégium professzorai is részt vettek az aukción, és egy nagy ládányi könyvet vásároltak Bod Péter hagyatékából. Debrecenben két jegyzék is keletkezett a vásárolt könyvekről, ezek alapján rekonstruálja a szerző Bod Péter cívisvárosban található könyveit. Összesen 81 művet 66 kötetben sikerült azonosítani, ezeken túl 17 kötet hiányzik a mai állományból, korábbi helytelen könyvtári gyakorlat miatt ugyanis a diplomákat gyakran selejtezték, függetlenül attól, hogy ki volt tulajdonosa. A tudós lelkész egykori könyvtárának mintegy tíz százaléka került Debrecenbe, a jelek szerint ma ott található a legnagyobb rész a hagyatékából. A tanulmány függelékeként közölt jegyzék megbízható kalauz a Bod Péter munkásságát tanulmányozó kutatóknak.

Sipos Gábor a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár néhány különleges, Porcsalmi András-tól származó kötetet ismertet (*Porcsalmi András iskolai jegyzeteiről. Egy botcsinálta könyvtáros füljegyzése*). A XVII. században élt kolozsvári tanár, Apácai Csere János egykori professzora, később kollégája sajátos módon állította össze a tanítás során használt kéziratait. Az általa létrehozott kolligátumok egy-egy nyomtatvány elé és mögé kötött kéziratok füzeteket tartalmaznak. A szövegek részletes elemzése a későbbi kutatás feladata lesz, a mostani közlemény elsődleges célja a figyelem felhívása a monumentumra.

Imre Mihály írása (*Herborni kutatások az Alte Bibliothek állományában*) a németországi Herbornban őrzött Alte Bibliothek magyar vonatkozásairól ad számot. A városban egykor, 1584 és 1817 között működött egyetem könyvtárának mintegy 10 000 kötetes törzsállománya ma az Evangélikus Egyház teológiai szemináriumához tartozik. Az egyetemnek a XVI-XVII. században komoly hatása volt az európai protestantizmus szellemi folyamataira, számos magyarországi és erdélyi peregrinus hallgatta professzorait, közülük a legjelentősebb Szenci Molnár Albert volt, akinek a városban jelent meg 1607-ben zsol-tároskönyve is. Mindezek ellenére az elmúlt évtizedekben megcsappant a hazai kutatók érdeklődése az univerzitás iránt. Imre Mihály a könyvtár magyar vonatkozású anyagának áttekintésével a kutatói figyelmet kívánja az Alte Bibliothekra irányítani az egyetemen

megfordult magyar és erdélyi diákok bemutatásával, és azzal, hogy közleménye függelékben közli az intézményben őrzött hungarikumok válogatott jegyzékét, összesen húsz tételt.

Bánfi Szilvia közleményében (*Kit ábrázolhatott a debreceni városi nyomda első nyomdászjelvénye, avagy Debrecen város címere*) egy, a kutatókat régóta foglalkoztató kérdéshez szól hozzá. Mélius Juhász Péter *Magyar praedikatio*c című munkáját 1563-ban jelentette meg Raphael Hoffhalter egy férfit ábrázoló fametszettel. A szakirodalom egy részében a férfiportrét a szerző, Mélius Juhász Péter arcképének tartják. Fekete Csaba egy tanulmányában vitatta ezt a tételt, szerinte apostol, próféta vagy egyházatya jelképes ábrázolása a metszet. Bánfi Szilvia írásában ehhez a vitához szól hozzá, a vonatkozó szakirodalom és számos analógia alapján arra a következtetésre jut, hogy egyértelműen ugyan nem lehet bizonyítani, miszerint a kép Méliust ábrázolja, de „Hoffhalter gyakorlatára tekintettel mégsem zárható ki egy szerzőre vonatkozó utalás lehetősége.”

V. Ecsedy Judit tanulmánya (*A magyar Bésalél. Páldi Székely István kolozsvári nyomdász grafikai munkássága*) Páldi Székely Istvánnak állít emléket, akit halálakor, 1769-ben Verestói György nyomtatásban is megjelent halotti prédikációjában nevezett „magyar Bésalél”-nek, vagyis az ószövetségi „ezermesterhez”, a frigyláda készítőjéhez hasonlította. A kolozsvári nyomdász a bibliai alakhoz mérhetően sokoldalú „mechanikus” volt, betűmetsző, betűöntő, könyvnyomtató és rézmetsző egy személyben. V. Ecsedy Judit elsősorban metszői működését veszi számba, külön csoportban mutatva be a hollandiai és a kolozsvári munkákat.

A Festschriftben közölt tanulmányok – talán e rövid ízelítőből is kiderült – méltó módon járulnak hozzá Fekete Csaba köszöntéséhez, és nélkülözhetetlen olvasmányai lesznek a korszakkal és a témával foglalkozó kutatóknak.

(„Kezembe vészem, olvasom és arról elmélkedem”. Emlékkönyv Fekete Csaba születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára. Szerk. Gáborjáni Szabó Botond, Oláh Róbert. Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2015. 452 p.)

Pogány György

Egy szélmalomharcos válogatott írásai

Számosan, akik a közművelődésben dolgoztak-dolgoznak, úgy érezhetik, hogy szélmalomharcot vívnak, hiszen áldozatos munkát végeznek – sokszor méltatlan körülmények között és csekély megbecsüléssel –, mégsem gyarapszik látványosan „a kiművelt emberfők sokasága”, amelyben – mint gróf Széchenyi Istvántól tudjuk – a nemzet ereje rejlik. A Don Quijote-i harcosok egyike volt Füleki Mihály, akinek munkásságáról nem

régiben rövid cikkben emlékezett meg lapunk.¹ Füleki Mihály (ma nyugalmazott ezredes) 1961-től volt a Magyar Néphadsereg függetlenített művelődésszervezője, 1966-ban került a Honvédelmi Minisztérium Kulturális Osztályára, és ott csaknem két évtizedig az amatőr művészeti munka, a kulturális mozgalmak és a honvédségi könyvtárak szakmai gazdájaként dolgozott. Később a Hadtudományi Könyvtár igazgatója lett, ilyen minőségében interjút is adott a *3K* elődjének, a *Könyvtáros* folyóiratnak.² Nyugdíjazása után is tevékeny maradt, a Honvédelmi Minisztérium Társadalmi kapcsolatok és Kulturális Főosztályán dolgozott. Több évtizedes munkássága során – mondhatni, természetesen – számos publikációja jelent meg a honvédségi és a kulturális sajtóban; ezek sora nem mellesleg azért is tanulságos, mert a rendszerváltozás előtt, alatt és után jelent meg, ilyenformán a mából visszatekintve egyfelől érzékelhető a korszellem változása, másfelől a szerző régi időkben tanúsított szellemi nyitottsága, intellektuális bátorsága. Az összegyűlt tanulmányokból most egy kötetnyit adott közre, amely kötet inkább tematikus kereszt-, semmint időbeli hosszsmetszete évtizedek publikációinak.

A könyvben szereplő tizenhárom tanulmány, esszé, cikk többsége az egykori Magyar Néphadseregben folyt művelődési munka részleteit elemzi egyfelől, másfelől pedig éppen hogy áttekintő képet ad; tehát a kötet olvasója egyszerre kap tájékoztatást a honvédség kebelében zajlott művelődési munka egy-egy részterületéről, de mindenkor a nagy egész horizontjának érzékeltetése mellett. Füleki Mihály sokat és sokszor foglalkozott a katonák – a hivatásos tisztek és a sorozott állomány – műveltségi színvonalával, viselkedéskultúrájával, kommunikációjának hiányosságaival, azután az amatőr művészeti mozgalmak céljával és módszereivel, az olvasás népszerűsítésének feladataival. A kötet tanulmányainak harmadik, Fáy András kifejezését kölcsönvevő, *Az emberiség szellemvilágának quintessenciája* című fejezetébe sorolt három írásműben foglalkozik a (honvédségi) könyvtár szerepével. De ennek előtte még meg kell említenünk *A film, ahogy a könyvtárból látszik* című írást, amelyben arról szól, hogy a laktanyai filmvetítések³ előtt vagy egy-egy népszerű televíziós irodalmi adaptáció másorra tűzése előtt milyen nagy szerepe lehet a könyvtárosnak abban, hogy fölhívja a katonák figyelmét a film irodalmi alapanyagára, vagy a kapcsolódó szakirodalomra, filmkritikákra, tévéjegyzetekre, rendezői és színészi pályaképekre. Film és könyv, mozi és irodalom szoros kapcsolatának hangsúlyozása mellett arra biztat, hogy a katonai alakulatok könyvtárosai a népszerű filmváltozat propagálása „ürügyn” sokat tehetnek a tudatos olvasóvá nevelésért. Visszatérve a harmadik fejezet dolgozataihoz, Füleki Mihály a Benedek Marcelltól ismert fogalom, az „olvasás művészete” megnevezésének, az értő olvasás kialakításának, az olvasási kultúra terjesztésének lehetőségeit boncolgatja. Természetesen ő is szembekerült azzal a máig lezáratlan és eldönthetetlen vitakérdéssel, hogy van-e népnevelői hivatása a könyvtárosnak. Azután mérlegeli, hogy egy irodalmi alkotásnak hányféle olvasata lehetséges a befogadó műveltségi szintjétől függően, és hogy ezek az eltérő szintek és olvasatok miféle kiindulópontul szolgálhatnak a lelkiismeretes könyvtáros számára, hogy az adott szinttől tovább lépve foglalkozzék az olvasó tudatos művelésének kialakításával. Számot vet az olvasás népszerűsítésének extenzív és intenzív módszereivel, illetve céljával, vagyis hogy egyre nagyobb létszámú és egyre igényesebb hívet szerezzen a könyveknek és a folyóiratoknak. Foglalkozik a giccs és a lektúr kérdésével, a katarzis átélésével, az irodalmi alkotások tömegmediumok számára készített adaptációival. Újra és újra fölveti a könyv alapú művelődés elsőségét és pótolhatatlanságát, megkülönbözteti a jól informáltságot és az elmélyült tudást, ez utóbbi sze-

repét az árnyalatos gondolkodás és az empátia kialakulásában. Eltűnődik a Gutenberg-galaxis végét jövendölő álláspontok fölött, és szól az irodalom mellett a társművészetek közművelődési szerepéről. Izgalmas dolgozat szól *Könyvtárosok a közösségek életében* címmel arról, hogy például mit jelent könyvtárosnak lenni, milyen személyiségjegyek minősítik az ideális könyvtárost. Erre nézve így ír: „A könyvtáros egy személyben pedagógus és népművelő, agitátor és könyvtári kérdések szakembere, adatszolgáltató informátor és mozgalmi aktivista, dokumentátor és „ügyféllel” bántó tudó pszichológus. Műveltsége speciális és univerzális, személyisége megnyerő és bizalmat ébresztő, tudása tekintélyt parancsoló. Udvarias és szolgálatkész, közvetlen és tapintatos, kezdeményező és kapcsolatokat könnyen teremteni tudó. És szereti a szakmáját. Tudom, jogos a kérdés, de hol van ilyen könyvtáros?” Nyilván, aligha akad egyetlen személy, aki hordozná az ideális könyvtáros valamennyi tulajdonságát, de az bizonyos – mint szerzőnk írja –, hogy ebben a dimenzióban érdemes tájékozódni a könyvtáros kiválasztásakor. Külön szól a könyvtáros kommunikációs képességeinek fontosságáról. És nem utolsó sorban ebben a tanulmányában állapítja meg: „A jó könyvtáros egy küssé mindig Don Quijote is. Don Quijote abban az értelemben, hogy hite, meggyőződése, küldetésstudata van, igazáért a harcot is kész vállalni.”

A tizenhárom tanulmány után olvasható még a kötetben két, a szerzővel készült interjú, közte a *Könyvtáros* folyóiratban megjelent beszélgetés; valamint található egy válogatott bibliográfia a szerző közművelődési tárgyú írásaiból. Sajnálatos módon ez a „bibliográfia” pusztán címfőlsorolás, ugyanis a címek mellől hiányoznak a kiadási és lelőhely-adatok.

Füleki Mihály írásainak megítélésekor természetesen számolni kell azzal, hogy némelyikük még a szocialista „néphadsereg” korszakában keletkezett; némelyikükön érződik, hogy a rendszerváltozás „átmeneti” időszakában íródott, amely a magyar honvédség szervezetében és szellemiségében is alapvető változásokat hozott, és néhány már a megújult Magyar Honvédség korszakában született. Ám az olvasás fontosságáról, az általános műveltség emberformáló szerepéről, a könyv és a könyvtár jelentőségéről írott gondolatai politikai korszakoktól, szervezeti keretektől függetlenül maradandóak.

(Füleki Mihály: Én is voltam Don Quijote. Egy volt honvédségi kulturális munkás írásaiból. Hn. Druck Art Kft. 2015. 261 p.)

JEGYZETEK

1. Aranyos Károly: Írásos látélet a retró időkről. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2015. 2. sz. 48-50. p.
2. Kartal Zsuzsa: Nemzettudatunk szolgálata a Hadtudományi Könyvtárban. Beszélgetés Füleki Mihállal. = Könyvtáros, 1988. 1. sz. 33-36. p.
3. A recenzens emlékezete szerint az 1970-es években a hódmezővásárhelyi lövészesred előfelvételis katonái számára minden csütörtökön este volt filmvetítés a laktanya étkezdéjében.

Mezey László Miklós

Egy községmegtartó, községformáló helyismereti bibliográfia – A mohácsi busójárás bibliográfiája (1862–2014)

Egyik ünnepkörünkhöz, a farsanghoz gazdag szokáshagyomány kapcsolódik. Legjellemzőbb eseménye az álarcos, jelmezes alakoskodás, amely majdnem minden farsangi szokásban előfordul, így a busójárásban is, amely – hivatalos honlapja szerint – a „*mohácsi sokácok messze földön ismert népszokása, [...] idejét a tavaszi napfordulót követő első holdtölte batározza meg. [...] A busójárás a más népek hiedelemvilágában is megtalálható télbúcsúszató, tavaszközöntő, oltalmazó, termékenységet varázsló ünnepek családjába tartozik. Éppúgy rokonságot mutat a riói és a velencei karnevállal, mint az afrikai népek szokásaival.*”

A népszokásról a XVIII. század végétől vannak följegyzések, nyomtatásban pedig a XIX. század közepétől folyamatosan jelentek meg közlemények, önálló kiadványok, fotók, később filmfelvételek, majd webes anyagok is. Mégis, a Csekey István által gyűjtött és Vargha Károly által sajtó alá rendezett, *Baranya és Pécs bibliográfiája* című, 1964-ben megjelent kiadvány csak egyetlen tételt, a Boda Miklósné és Huber Kálmánné által 1976-ban szerkesztett *Mohács* című bibliográfia pedig mindössze húsz tételt tartalmaz a busójárással kapcsolatban.

A népszokás nemzetközi és országos hírvéhez a pécsi könyvtárosok most azzal kívántak hozzájárulni, hogy a *Csorba Győző Könyvtár kiadványai* című sorozatuk (sorozatszerkesztő: Szabolcsiné Orosz Hajnalka) harmadik köteteként, 2014 decemberében közreadták *A mohácsi busójárás bibliográfiája (1862–2014)* címmel a téma teljességre törekvő, 1741 tételes bibliográfiáját. Szerkesztője Gyánti István és Kiss Zoltán – mindketten a Csorba Győző Könyvtár munkatársai. Az adatgyűjtésben Kerekes Imre, Kiss Kármén, Kisszabóné Trapl Ivett, Márkus István, Öhlmüller Gergely, Pap Dávid Zoltán, Sarbak Tímea, Szamosi Szilvia, Szokola Lászlóné és Zókáné Bozsik Anna működött közre, többségük szintén a könyvtárban dolgozik, ahogyan a bibliográfiai leírásokat ellenőrző Laky Judit is.

A 2014. november elsejével befejeződött anyaggyűjtés rendkívül széles forrásbázisra terjedt ki. Az 1878 és 2014 között megjelent, összesen huszonegy baranyai időszaki kiadvány teljes körű átnézése mellett több országos napi- és hetilapot, továbbá bibliográfiákat, repertóriumokat, cédula- és elektronikus katalógusokat, adatbázisokat vizsgáltak át a busójárással kapcsolatos kiadványok, közlemények felkutatása érdekében. A talált tételek szinte mindegyikét kézbe is vették, átolvasták. A szabványokon alapuló, és attól csak a bibliográfia szempontjainak megfelelően eltérő, sorszámozott leírások egyértelműek. Az összeállítók mindig jelezték, ha fotót, illusztrációt, táblázatot, térképet vagy hasonló szövegek kiegészítőket is tartalmazott a mű; és ahol szükségesnek ítélték (ez volt a többség),

a címeket hosszabb-rövidebb annotációval (esetenként idézetekkel) is kiegészítették. Bizonyos tételek szoros kapcsolata esetén a „lásd” utaló sorszáma irányít át a vonatkozó tételhez.

A bibliográfia hat, tipográfiailag is kitűnően fölépített fejezetből áll, a fejezeten belül a fő besorolási elv az időrend, azonos éven belül pedig a cikkeknel a hónap és nap.

Az első fejezet az 1896 és 2013 között megjelent könyveket és a tudományos igényű tanulmányokat tartalmazza, azokat, amelyeknek kizárólagos tárgya a busójárás. A hatvan művet bőséges tartalmi ismertető mutatja be, némelyeknél idézeteket is közölve.

A második fejezet a busójárásról szóló cikkeké, amelyeknek többsége az aktuális eseménnyel kapcsolatos híradás, beszámoló vagy riport. Ez a rész, 1346 tételével a teljes anyagnak több mint háromnegyedét teszi ki. Időrendben az első a Pesten megjelenő, *Napkelet* című, szépirodalmi, ismeretterjesztő, művészeti és „társéleti” heti közlöny 1862. március 2-i cikke Kugyeray Edétől, ezt az írást a *Zala-Somogyi Közöny* 1863-as és a *Fővárosi Lapok* 1868-as cikke követi. Az első helyi újság, a vasárnap reggelenként megjelenő *Mohács* 1878. március 31-ével indult meg, ezért csak 1879-től sorakoznak a helyi lapok közleményei. Az 1940-es évek közepéig szinte csak ezekből, valamint a pécsi újságokból szerepelnek tételek, és csak ettől kezdve jelennek meg nagyobb számban az országos lapokból származó cikkek. Ebben a fejezetben az utolsó tétel megjelenési dátuma 2014. október 17.

A *Busók az irodalomban* címet viselő harmadik fejezet Pándi Manó *A busók* című, 1896-ban, a *Mohács és Vidékében* közölt versével kezdődik, annotációjában a vers teljes szövegével. Azok az irodalmi alkotások – mondák, regények, novellák, irodalmi riportok, esszék, versek – kerültek a fejezet 47 tétele közé, amelyeknek teljesen vagy részben a mohácsi busójárás a tárgya, illetve valamilyen utalást tartalmaz a busókra. A két utóbbinál az adott rész, illetve a vonatkozó szöveg pontos oldalszáma szerepel a leírás terjedelem adatcsoportjában.

A negyedik fejezet a busójárást érintő képzőművészeti alkotásokat (rajz, festmény, kerámia, érem, textil, művészi fotó stb.) veszi számba. Itt nem maguk az alkotások váltak a leírás alapjául – hiszen ez rendkívül felduzzasztotta volna a kiadványt –, hanem az a 78 nyomtatott dokumentum, amelyben ezek az alkotások szerepelnek.

Az utolsó érdemi fejezet azt a 199 tételt tartalmazza, amely művek esetében a téma csak érintőlegesen, említés szintjén kapcsolódik a busójáráshoz, vagy annak valamilyen speciális eleméhez. Ezért is viseli az *Egyéb* címet. Legkorábbi tétele Hölbling Miksa: *Baranya vármegyének orvosi helyirata* című munkája, ahol a 122. oldalon történik párszavas említés erről a farsangi, álarcos szokásról. És bár ez a kiadvány 1845-ben jelent meg, jogosnak tartható, hogy a szerkesztők a bibliográfia címében nem ehhez az említéshez, hanem az első, valóban érdemi, 1862-es cikkhez kötötték időhatáruk kezdetének megjelölését.

Minden bibliográfiánál előfordul, hogy a szerkesztés lezárása, a tételek sorszámozása után még fölbukkannak újabb, addig észre nem vett dokumentumok, amelyeket a szerkesztőknek nincs szívük kihagyni az anyagból, és ha már előkerült, szeretnék a kutatók számára azokat is ismertté tenni. Ez történhetett most is, mivel a hatodik, *Pótlás* címet viselő fejezet tizenegy tétele ilyen, utólag feltárt dokumentumokat tartalmaz. Ráadásul e rész utolsó, egyben a bibliográfia számozott tételeinek záró dokumentuma egy olyan, a szerkesztők által már ismert, de még megjelentetés alatt álló fotóalbum, amelynek könyv-

bemutatója a 2015. évi busójárás alkalmából február 12-én, a bibliográfiai kötet bemutatójával egyazon napon történt.

E pótlások csak tematikailag válnak el a törzsanyagtól, mivel tételeire is hivatkoznak a mutatók. A *Személynevek mutatója* a szerzőkön, közreműködőkön kívül az annotációkban közöltek nevét is tartalmazza – az utóbbiak tételszáma félkövér betűkkel szerepel. Helyismereti, helytörténeti szempontból igen hasznos, hogy e mutatóban nemcsak a nevek közlése történik meg, hanem szinte mindegyiküknél megnevezték a személy foglalkozását/foglalkozásait, s ahol ez ismert volt, ott a születési, illetve halálozási dátum is szerepel. A bibliográfiai leírások nagy többségénél a szerkesztők feloldották az újságírók nevének betűjelét; egységesített formában szerepelnek a névvariánsok, ugyanakkor ezek az alakok nincsenek föltüntetve a mutatóban a személynév után. Az sem derül ki azonnal a használó számára, hogy a feloldatlan betűjelek nem váltak a névmutató részévé. A szintén betűrendes *Tárgymutató* a busójárással kapcsolatos fogalmakon kívül a bibliográfiában említett intézmények és testületek nevét is tartalmazza.

Külön érdekessége – és érdeme! – a kiadványnak, hogy túllép a bibliográfia műfaji keretein, amennyiben a *Mellékletek* nevű részében olvasnivalókkal is szolgálja a kötet használóját. Elsőként a városi tanács 1801. február 20-i ülése jegyzőkönyvének szövegét olvashatjuk, amely szerint a kihirdetett tiltás ellenére egyesek „*maskarás ruhába fölöltözvén külömbféle pajkosságokat és tökéletlenségeket*” követtek el farsang utolsó napjaiban. A tetteket „*pálczu ütéseik elviselésére*” és pénzbírságra ítélték. Ezt a levéltári iratközlést követi a busójárást leíró két legkorábbi, 1862-ből és 1863-ból származó közlemény szövege Kugyeray Ede, mohácsi postamester tollából. A két írás bibliográfiai leírása a *Cikkekek* fejezet tételeinek sorát indító, 61. és 62. szám alatt található. A mellékletek közé soroltattott a busójárásról készült filmek válogatott, 11 tételes listája, a webcímek megadásával.

A fejezetek közül a végén szólnak a konkrét bibliográfiát megelőző, használati útmutatóként is funkcionáló, *Bevezetés* című részről. Mintaértékű a szerkezete és a tartalma. Aki a bibliográfiát használni kívánja, minden, számára szükséges információról értesül. Megtudhatja, milyen forrásokat hasznosítottak a tételek gyűjtői. Tájékozódhat a bibliográfia szerkezetéről, a fejezetek tartalmáról, a különböző kiadványtípusok leírásainak adattartalmáról, a mutatók összeállításának szempontjairól, használatáról, a mellékletként közölt anyagokról. Mivel nem volt annyi rövidítés a leírásokban, hogy külön fejezetet kellett volna számukra kialakítani, ezért azok feloldása is ebben a részben található. Megtudhatjuk a bibliográfia készítésének időtartamát és az anyaggyűjtés lezárásának az időpontját. Itt olvashatjuk a köszönetnyilvánítást azoknak, akik különböző könyvtárakból, levéltárakból és múzeumból segítettek a bibliográfia elkészítését.

E bevezető rész elején osztják meg velünk a szerkesztők a bibliográfia műfajával kapcsolatos gondolataikat: „*Bibliográfiát készíteni szöveghatárokat feszegető, veszélyes vállalkozás. Szövegeink határai bibliográfiánk határai. A bibliográfia lezárásával mesterséges határt képeztünk: amit holnap mondanak témánkról, azt már nem tudjuk figyelembe venni. [...] És persze ránk törnek a kérdések. Mit hagytunk el? Minden forráscsoportot figyelembe vettünk? Hol húzódnak a busójárásról szóló bibliográfia határai...?*”

Ezek valóban jogos kérdések a nyomtatott bibliográfia kapcsán, különösen egy retrospektív helyismereti bibliográfia esetében, hiszen egyre több szöveg, kép, videó, hanganyag érhető el a weben. Valóban hol húzhatók meg a gyűjtőkori határok a különböző formátumú dokumentumok tekintetében? Csak a nyomtatottak kerüljenek bele? Ha már

digitalizálták őket, akkor jelezve legyen a webes címük is? Vagy ez az adat csak az eleve elektronikus formában készült dokumentumoknál szerepeljen? A busójárás bibliográfiájának készítői az utóbbi megoldást választották: csak a kizárólag elektronikus formátumban létező dokumentumoknál adták meg a webcímet. (Ilyenkor általában szokás megadni az utolsó megtekintés dátumát is, de mivel a bevezető részben szerepel az, hogy a bibliográfia 2014 márciusa és decembere között készült, ezért valóban szükségtelen lett volna minden egyes e-dokumentum leírásában ezt a dátumot feltüntetni.)

A digitalizált dokumentumok esetében a bibliográfia használójának érdemes tehát tudnia, hogy a bibliográfia tételei közül például az egykori *Vasárnapi Ujság*, vagy a Janus Pannonius Múzeum kiadványai ingyenesen is elérhetőek, olvashatóak a weben. Ugyanígy a szlovákiai *Új Szó* című napilap is, amelybe valóban Rudnyánszky István (újságíró, 1922–1990) írhatta a színes beszámolót az 1965. évi busójárásról, ahogyan a 328. tételben olvasható. Csakhogy kinagyítva a képernyőt az látható, hogy a cikk szerzőjének a neve sajtóhibásan Budnyánszky formában lett kinyomtatva, s ezt érdemes lett volna a leírásban is feltüntetni – nehogy egy olvasó tévedésnek gondolja a bibliográfiai leírás szerzői adatát.

A *Pécsi Riport* online újságban az egyik szerkesztő, Gyánti István, a vele készült 2015. februári riportban utalt arra, hogy a kötet megjelenése után továbbra is figyelik és gyűjtik a vonatkozó irodalmat. A másik szerkesztő, Kiss Zoltán honlapjának egyik aloldalán már ott sorakoznak a nyomtatott bibliográfiát kiegészítő tételek. Az Arcanum Digitális Tudománytár keresőjéből is tudomást szerezhetünk arról, hogy a XX. század első felében a *Tolnai Világlapjában*, a *Pesti Naplóban* és a *Pesti Hírlapban* is jelentek meg cikkek a busójárásról, amely ma már nemcsak a mohácsi sokác nemzetiségűek zártkörű, helyi népszokása, hanem a mohácsiak országos hírű közösségfenntartó, közösségerősítő hagyománya is egyben. A mohácsi busójárást ugyanis az UNESCO 2009-ben – hazánkból elsőként – felvette az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára. Megkapta a hazai elismerést is, amikor 2013-ban a Hungarikum Bizottság beemelte a nemzeti értékeket számon tartó hungarikumok gyűjteményébe.

Az érdeklődők számára is hasznos, a néphagyományok továbbélésének, konkrétan a busójárásnak jelenlegi és jövőbeli kutatói számára pedig – a szakirodalomban eddig ismeretlen közlemények bemutatásával – nélkülözhetetlen segédkönyvet adott közre a pécsi Csorba Győző Könyvtár. Amellett, hogy a helyismereti bibliográfiával útmutatóval szolgál a téma irodalmának áttekintéséhez, a közölt tételek zömének eredetiben vagy másolatban való összegyűjtésével a kutatók számára a szöveghez való könnyű hozzáférést is biztosítja helyismereti gyűjteményében.

(A mohácsi busójárás bibliográfiája, 1862-2014. (szerk. Gyánti István, Kiss Zoltán) (közrem. Kerekes Imre et al.). Pécs, Csorba Győző Könyvtár, 2015. 207 p. /Csorba Győző Könyvtár kiadványai, 3./)

Nem csak a számok bővületében

A magyar statisztika és népességtudomány életrajzi lexikonának terve mintegy fél évszázada merült fel először. Kezdeti lépéseknek a hetvenes évek végétől megjelenő biobibliográfiai füzetek tekinthetők, de a folytatás akkor elmaradt. Az eredeti koncepció is módosult az idők során, hisz' a kezünkben tartott kötetben fogalmak vagy intézmények nem, kizárólag magyarországi származású, magyarul író, vagy magyar identitással bíró személyek kaptak helyet. A négyszázötzöt szócikk 65 szerzője arányosságra törekedett, magyarán nagyobb terjedelemben foglalkoznak a jelentősebb életpályákkal. Tudományterületi megkötések nem korlátozták a szerkesztőket, így a statisztikai szempontból releváns alkotókat felvették a gyűjteménybe, függetlenül attól, hogy történészek, demográfusok, matematikusok, földrajztudósok, néprajztudósok vagy szociológusok voltak. És mivel a Központi Statisztika Hivatal mindenkori felső vezetői is hiánytalanul szerepelnek benne, intézménytörténeti dokumentumnak is tekinthető.

A szócikkeket egységes elvek szerint alakították: minden esetben feltüntették a születési és halálozási adatokat, a foglalkozást; említést tettek a tárgyalt személy családjáról, iskoláiról. Ezt követi a szakmai és társadalmi közéletben vállalt funkciók felsorolása. A tudományos munkásság bemutatását az utókor intézményesített emlékezete (például díjak, emlékhelyek) zárja. A szócikk végén az illető saját műveinek, illetve a róla szóló művek jegyzéke található. A kötet végére került a főszövegben előforduló jelentős számú rövidítés feloldásának jegyzéke. Ugyancsak a függelékben kapott helyet két segédlet, *A magyar statisztikatörténet válogatott bibliográfiája*, valamint egy igen hasznos tárgymutató, a lexikonban szereplő személyek neveinek szakterületi bontásban való feltüntetésével.

A szerkesztők bevezetés gyanánt mintegy 25 oldalon áttekintik a statisztika magyarországi történetét. A könyvnek ez a része három egységre tagolódik: a szigorúan vett tudománytörténeti szakaszt a statisztika intézményrendszerének kialakulása és formálódása követi, végül az olvasó áttekintést kap a téma oktatásának hazai történetéről. A három részből a recenzió csak az első kettőre tér ki bővebben.

Statisztikai adatgyűjtésünk megszületése – a feudális Európa legtöbb országához hasonlóan – gazdasági érdekekhez, jelesül az adózás nyilvántartásához köthető. Az első rendszeres (ún. dikális) adóösszeírások a XVI-XVII. századból származnak, de ezek nem minden társadalmi csoportra terjedtek ki. Ugyancsak részleges adatokat nyerünk a földesúri terheket rögzítő, még régebbi előzményekre visszatekintő urbáriumokból, amelyek az adóalanyok viszonyainak széles körét regisztrálták. A XVIII. század első felének állapotait ezek alapján Acsády Ignác rajzolta meg a millennium évében (*Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában*). A felvilágosult abszolutizmus intézkedései – az 1767-es urbárium, a statisztika egyetemi szintű oktatásának bevezetése, vagy az első népszámlálás elrendelése 1787-ben – egyértelmű előrelépést jelentettek az állami adatgyűjtés tekintetében, a modern adminisztratív állam modelljének megvalósítása felé, és ez a tendencia folytatódott a XIX. század első felének összeírásaival. Az állami szerep mellett az élet számos

területén az egyházi adatkezelésnek volt komolyabb hagyománya: a historia domusok, a canonica visitatiók jegyzőkönyvei, a sematizmusok századokon át őrizték az őket használó felekezetek számszerűsített emlékezetét.

A magyar statisztikatudomány, mint csaknem valamennyi tudományág, külföldi minták alapján kezdett tájékozódni a kora újkorban. Mivel azonban a demográfia, valamint a statisztika egyik meghatározó iskolájának tekintett politikai aritmetika angolszász földön szöckent szárba – az előbbi John Gaunt, az utóbbi William Petty munkássága nyomán –, a földrajzi közelség okán nálunk a német hatás, a leíró statisztika iránya bizonyult erősebbnek. Schmeitzel Márton például a statisztika oktatását az egyetemi kurzusok közé felvevő Hermann Conring munkáját folytatta Helmstädtben; mások Johann Peter Süssmilch népesedéstatistikai módszereire, vagy August Ludwig von Schlözer államelméleti irányára esküdtek.

Oláh Miklós XVI. századi, leíró szemléletű munkáját (*Hungaria*) jókora szünet után követte csak Bél Mátyás szakszerű anyaggyűjtésen alapuló, vármegyei keretekben közölt összegzése (*Notitia Hungariae novae historico-geographica*, 1735-től). De már ebben az időben akadtak olyanok, akik Hatvani Istvánhoz hasonlóan szembementek a német területen uralkodó leíró irányzattal, és a politikai aritmetika módszerét próbálták meghonosítani idehaza (*Introductio ad principia philosophiae solidoris*, 1757), igaz, akkor még visszhangtalanul. A XVIII. század végére aztán megszületett a sokak által az első magyar nyelvű statisztikai műnek tekintett munka (Németh László *Az európai nevezetesebb országok rövid leírása*, 1795). Jellemző módon maradt félbe a vállalkozás, mivel a számunkra fontosabb magyarországi bemutatás politikai okokból meghiúsult. Ugyanebben az évtizedben indult útjára a magyar gazdaságstatisztika (Skerlecz Miklós *Descriptio physico-politico...*, 1791), valamint a honi közgazdasági szakirodalom is (Berzeviczy Albert: *De commercio et industria...*, 1797). A következő mérföldkövet a tudományág hazai történetében Schwartner Márton rakta le a két módszertani irányzat szintetizálására törekvő *Statistik des Königreichs Ungern* (1798) című művével: ez volt az első olyan munka, amelyben a népességre és a gazdasági állapotokra vonatkozó adatokat együttesen vizsgálta valaki. (Vannak, akik Schwartner munkájának Ercsei Dániel által végzett magyarítását és átdolgozását – *Statistica. Első darab. Közönséges statistica és Magyar Ország statistica*, 1814 – tekintik az első magyar nyelvű statisztikai munkának.)

A reformkor legnagyobb hatású alakja kétségkívül Fényes Elek volt. Neki megadatott, hogy elméleti megállapításait – igaz, csak rövid időre, de – kipróbálhassa a gyakorlatban. A *Magyar Országnek, s a' hozzá kapcsolott tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben* (1836-1840) szerzőjét a polgári kormány az újonnan létrehozott, rövid életű Országos Statisztikai Hivatal vezetésével bízta meg.

A laikus olvasó számára talán túlzottan adatgazdagnak tűnik föl a statisztikai intézményrendszerről szóló fejezet, de a folyamatok világos láttatásához a szerkesztők indokoltnak érezték a részletező bemutatást. Ebből megtudjuk, hogy az 1848-as kezdetek után a kiegyezésig kellett várni arra, hogy Keleti Károly irányításával egy önálló minisztériumi osztály foglalkozhasson a kérdéssel. Két évvel később megkezdődött a fővárosra fókuszáló statisztikai munka, 1871-ben pedig megalakult az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. (Mai nevét – Központi Statisztikai Hivatal – 1929 óta viseli.) A Hivatal alapfeladata kezdetben a tízévenként esedékes népszámlás megszervezése, lebonyolítása és adatainak kiértékelése volt. Feladatait 1874 óta törvény rögzíti. Az 1960-as évek óta

ehhez társultak a különféle speciális kérdésekben végzett, ún. mikrocenzusos vizsgálatok. Az évtizedek során finomodott a statisztikai adatok gyűjtésének módszertana, továbbá figyelemmel kellett kísérni a folyamatosan gyarapodó szakértői gárda felkészültségét, és igyekezni kellett megfelelni a politika részéről megfogalmazott elvárásoknak. Kapcsolatai, egyes statisztikusainak nemzetközi szakmai szervezetekben betöltött megbízatásai, nívós kiadványai még a politikától leginkább átitatott időszakokban is garanciát jelentettek az ott végzett munka minőségét illetően – igaz ez úgy is, ha kutatási eredményeiket nem teheték mindig nyilvánossá. Már 1957-ben (!) született olyan dokumentum (*A népgazdaság központi irányításának megszilárdításáról* címmel), amely tartalmazott kritikus megállapításokat a szocialista gazdaságpolitikáról. Érthető, ha sem ezt, sem pedig a Kádár-korszakban a létminimumról vagy az öngyilkosságról készített felméréseket nem ismerhette meg a közvélemény. A kevésbé érzékeny témákban más volt a helyzet, a kor színvonalán álltak a nyolcvanas évek elején elvégzett társadalmi mobilitás- és időmérleg-vizsgálatok. Megemlítendő az a szerep, amelyet a KSH 1971-től a magyarországi informatika felügyelete terén végzett – kormányzati felhatalmazás alapján, tegyük hozzá. A rendszerváltozás aztán alapvető fordulatot hozott a Hivatal működésének jogi-politikai kontextusában. A piacgazdaságra való átállás, a radikális társadalmi és politikai reformok sora, az európai integrációval járó feladatok, nem utolsósorban pedig az informatika terén lezajlott változások újabb és újabb kihívásokat jelentettek és jelentenek a statisztikával foglalkozó szakma valamennyi szereplője számára. Az életrajzi lexikon szócikkeinek olvasása arról győző meg bennünket, hogy a KSH elkötelezett munkatársainak minden akadályozó tényező dacára sikerült a mai korra hagyományozni az elődeik által a XIX. és XX. század során felhalmozott szaktudást.

Végül egy szubjektív megjegyzés. Első látásra bizony nem gondolnánk olvasmányosnak egy statisztikai tárgyú életrajzi lexikont, de a föllapozás után hamarosan kiderül, mekkorát tévedtünk. Hogy miért? Ismerős csengésű nevek gazdájáról tudjuk meg, milyen szerteágazó munkásságot fejtettek ki: Andorka Rudolf, Bél Mátyás, Fényes Elek, Keleti Károly, Kogutowicz Manó, Kőrösy József, Mályusz Elemér, Teleki Pál életútjában is találunk bőven újdonságot. Vagy éppen fordítva: sosem hallott személyek kutatásairól tudjuk meg, hogy naponta hallunk róluk, csak nem ismerjük, kinek köszönhetjük azokat. Művelődéstörténeti csemegék ugyancsak szép számmal akadnak a kötetben. Vajon honnan tudná az átlagolvasó, ki oktatta Magyarországon elsőként a statisztikát (ifj. Decsi János, 1713-ban), kinek a könyvtárvezetése alatt vált kötelezpéldányra jogosult nyilvános könyvtárrá az intézet (Findura Imre), vagy, hogy 1933 és 1944 között Móricz Miklósnak, a híres író öccsének szerkesztésében jelent meg a világ egyetlen statisztikai napilapja?

„A tudományok érdemes művelőinek alakjait megrajzolni kötelesség...” – olvassuk mottóként Márki Hugó gondolatát a kötet élén. Megismerni munkájukat pedig élvezetes szellemi kalandtúra – teszi hozzá a recenzió írója.

(Portrét a magyar statisztika és népességtudomány köréből. Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig. Főszerk. Rózsa Dávid. Budapest, KSH Könyvtár, 2014., 807 p. /A statisztika története 1./)

Vasbányai Ferenc